

Türk-Yunan İlişkilerinin Sinemadaki İz Düşümü: İlk Türk-Yunan Ortak Yapımı Filmler

Meryem ORAKÇI

Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara

E-Mail: orakci@ankara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2264-6032

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27.06.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 26.05.2023

ÖZ

ORAKÇI, Meryem, **Türk-Yunan İlişkilerinin Sinemadaki İz Düşümü: İlk Türk-Yunan Ortak Yapımı Filmler**, CTAD, Yıl 19, Sayı 37 (Bahar 2023), s. 591-630.

1930 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile iki ülke arasındaki sorunlar çözülmüş ve yeni bir dönem başlamıştır. İyi ilişkilerin kurulduğu bu süreç, sinema alanında da karşılık bulmuştur. İki ülkenin siyaseten yakınlaşması, Yunanistan ile ortak film yapımı, film ihracı ve ithali gibi sinema sektöründeki engelleri ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde, Yunanistan'da film üretimi olmasına rağmen, sesli film teknolojisinin olmaması Yunan yapımcıları Türkiye'nin bu imkânlarından faydalanmaya yöneltmiştir. Böylece Türkiye'nin tek film yapım şirketi olan İpek Film çatısı altında, Muhsin Ertuğrul'un yönetmenliğinde Türkiye ve Yunanistan arasında sinema alanındaki iş birliğinin ilk örnekleri verilmiştir. Bu çalışmada, 1931-1933 gibi kısa bir zaman aralığında çekilen Türk-Yunan iş birliğine dayalı filmler ele alınmıştır. Bu ortak filmleri doğuran şartların yanı sıra, Türkiye ve Yunanistan'da nasıl karşılandıklarına ve algılandıklarına özellikle basın yoluyla

cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Film, Muhsin Ertuğrul, Ortak Yapım, Sinema, Türkiye, Yunanistan.

ABSTRACT

ORAKÇI, Meryem, **The Reflection of Turkish-Greek Relations in Cinema: The First Turkish-Greek Co-production Films**, CTAD, Year 19, Issue 37 (Spring 2023), pp. 591-630.

With the Treaty of Ankara signed between Turkey and Greece in 1930, the problems between the two countries were resolved and a new era began. This process, in which good relations were established, also found a response in the field of cinema. The political rapprochement between the two countries has removed the obstacles in the cinema sector, such as joint film production with Greece and the export and import of films. In this period, although there was a film production industry in Greece, the lack of sound film technology led Greek producers to take advantage of these opportunities in Turkey. Thus, the first examples of cooperation in the field of cinema between Turkey and Greece were given under the direction of Muhsin Ertuğrul, under the roof of İpek Film, the only film production company in Turkey. In this study, films based on Turkish-Greek cooperation, which were shot in a short time, such as 1931-1933, are discussed. A special emphasis has been placed on how these co-produced films were received and perceived in Turkey and Greece, as well as the circumstances that led to them, with a focus on getting an explanation through the media.

Keywords: Cinema, Co-production, Film, Greece, Muhsin Ertuğrul, Turkey.

Giriş

Devletlerarası ilişkiler, erken dönemlerinden itibaren sinema sektörünü etkilemiştir. İlişkilerin iyi veya sorunlu olduğu döneme göre seyirciye sunulan filmlerin menşei değişkenlik göstermiştir. Osmanlı Devleti özelinde bakıldığında, I. Dünya Savaşı yıllarında müttefik devlet olan Almanya yapımı filmler yaygınlaşırken,¹ İtilaf safında yer alan ülkelerin filmlerinin gösteriminde azalma yaşanmıştır. Hatta bu konuda sinema seyircilerinde de bir bilinç oluşmuş, “düşman” olarak görülen ülkelerin filmlerine karşı, örneğin, I. Dünya Savaşı sırasında Fransızca ara yazıyla gösterilen filmler,

¹ Ayrıntılı bir çalışma için bk. Oya Kasap Ortaklan, *Erken Sinemanın Aynasından Osmanlı-Alman İlişkileri (1895-1918)*, Libra Kitap, İstanbul, 2019.

Osmanlı halkının protestosuyla karşılaşmıştır.² Sinemanın erken döneminde edinilen bu tecrübeyle, sinemacılar ileriki yıllarda *dost* ve *düşman* ülke ayrımını yapmaya, halkın ve iktidarın tepkisini çekecek ülkelerin filmlerini ithal etmemeye çalışmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında 1920'lerde nüfus mübadelesinden doğan gerginlik noktalarının 1930 Ankara Antlaşması ile giderilmesinin ardından iki ülke arasında yakınlaşma yaşanmıştır. Siyaseten yaşanan bu yakınlaşma sinema alanında da kendini göstermiş, birtakım teknik ve maddi yetersizlikler yaşayan iki ülkenin film şirketleri ve oyuncularına iş birliği konusunda cesaret vermiştir. Bu çalışmada siyasi rüzgârın değişimini arkasına alan iş birliği sonucunda çekilen ilk Türk-Yunan ortak yapımı filmlerden bahsedilecektir. Diplomatik düzeyde kurulan iyi ilişkilerin cesaret verdiği bu ortak yapımların siyasi içeriğe sahip olduğu, doğrudan Türk-Yunan ilişkilerini konu aldığı düşünülmemelidir. Ancak türü ne olursa olsun Yunan sinemalarında Türk filmlerinin gösterilmesi, Türkçenin duyulması ve aynı şekilde Türk sinemalarında Yunan oyuncuların görülmesi, Yunanca filmler gösterilmesi siyasetteki değişimin sanattaki yansımasıdır. Yunanistan'da aynı yıllarda, 1920'lerde revaçta olan Türk karşıtı milliyetçi filmlerin kaybolmuş olduğu da ayrıca dikkat çekicidir.³

1931-1933 yılları arasında Türk Yunan iş birliğine dayalı üç film yapılmıştır. Makalemizde karanlıkta kalmış bu filmlere dair yazdıklarıyla Türk ve Yunan basınında verilen bilgiler, eleştiri yazıları ve tanıtımlar öncelenmiş; filmlerin iki ülkede seyirciye nasıl takdim edildiği, hangi yönlerinin öne çıkarıldığı vurgulanmıştır. Basının yanı sıra, Türk ve Yunan sinemasına dair araştırma eserleriyle dönemin genel bir çerçevesini çizmek mümkün olmuştur.

Türk ve Yunan Sinemasının İlk Örnekleri

19. yüzyılın sonlarında ilk örneklerini veren sinema, kısa zamanda yedinci sanat haline dönüşmüştür. Sinema seyircisi olmak için eğitim gerekmemesi, okuma-yazma bilmeyenlerin dahi bu sanatın bir parçası olabilmesiyle birlikte; sinema, farklı halk katmanlarının ilgisini çekmiştir.⁴

1895 yılında Lumiere Kardeşler'in *sinematograf* adını verdikleri aletle çektikleri filmi halka sunmaları sinema tarihinin başlangıç noktası olmuştur.

² Canan Balan, "Uluslar, Metinler ve Maceralar Arasında: Birinci Dünya Savaşı ve İstanbul'un İşgali ile Kurgulanan Sinema Seyirciliği", *Kültür ve İletişim*, Yıl 5, Sayı 50, Eylül 2022-Mart 2023, s. 451.

³ Panayiota Mini, "The Image of the Turk in Greek Fiction Cinema: An Overview", *Etudes Balkaniques*, LIII, 2017, 1, s. 57.

⁴ İ. Arda Odabaşı, *Millî Sinema- Osmanlı'da Sinema Hayatı ve Yerli Üretime Geçiş*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 16.

Lumiere Kardeşler, yerel çekimlerin ve gösterimlerin ardından yetiştirdikleri operatörleri dünyanın değişik yerlerine göndermiş ve bu şekilde film yelpazelerini genişletmek istemişlerdir. Lumiere'in operatörlerinin durakları arasında Osmanlı İmparatorluğu da yer almıştır. Batı halkının sinemaya olan ilgisi arttıkça Lumiere çalışanlarından başka İngiliz, Alman, İtalyan sinemacılar da görüntü almak için doğuya yönelmişlerdir.⁵

Sinemanın Osmanlı Devleti'ne girişi, Lumiere Kardeşler'in ilk gösteriminden yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşmiştir. II. Abdülhamit'in kızı Ayşe Osmanoğlu, sarayda bir perdenin ıslatıldığını ve yaklaşık bir dakikalık bir film izlediklerini söylemektedir.⁶ Kısa süre sonra da halka açık ilk gösterim Beyoğlu'nda gerçekleşmiş; Fransız ressam Henri Delavallée Galatasaray'da bulunan meşhur *Sponeck Birabanesi*'nde film gösterimi düzenlemiştir.⁷ Sinemanın başkentteki ilk yıllarının bir diğer önemli ismi film ekipmanı ve yapımında önde gelen firmalardan biri olan *Pathé*'nin temsilciliğini yapan Romanya uyruklu Sigmund Weinberg olmuştur. Weinberg, Tepebaşı'nda belediyeden kiraladığı 825 kişilik bir tiyatro salonunu sinema gösterimine uygun hale getirmiş ve 1908 yılından itibaren burada düzenli film gösterimleri başlamıştır.⁸

Osmanlı coğrafyasında film yapımının öncüleri ise Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında faaliyet gösteren Manaki Kardeşler olmuştur. Fotoğrafçılıkla uğraşan Ioannis ve Miltiadi Manaki Kardeşler, 1905'te Londra'dan bir sinematograf satın almış ve gündelik hayata dair kısa filmler çekmeye başlamışlardır. Daha sonra Manastır'a taşınan Manakiler, sinema faaliyetlerine burada devam etmişler, özellikle de Sultan Reşad'ın Rumeli seyahati, Jön Türklerin faaliyetleri, Balkanlar'daki ayaklanmalar gibi Osmanlı'nın Balkanlar'daki son yıllarına dair belge niteliği taşıyan önemli filmler çekmişlerdir.⁹ Diğer yandan Osmanlı Donanmasını güçlendirmek için

⁵ Giovanni Scognamillo, *Cadde-i Kebir'de Sinema*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.4.

⁶ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013, s. 34.

⁷ Nezih Erdoğan, *Sinemanın İstanbul'da İlk Yılları-Modernlik ve Seyir Maceraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 75-76.

⁸ Nezih Erdoğan, "Early Cinema-Going and the Emergence of Film Culture: The First Pathé Cinema Theatre Opens in Istanbul (1908)", *Participations*, Cilt 16, Sayı 1, Mayıs 2019, s. 698.

⁹ Burçak Evren, "Balkanların ve Türk Sinemasının İlk Yönetmenlerinden Manaki Kardeşler", *Hayal Perdesi*, Sayı 37, Kasım-Aralık 2013, s. 72-76.

kurulan bir yardım cemiyeti olan *Donanma Cemiyeti*, 1910 yılında askeri amaçlı filmler çekmiş ve milli duyguları canlandırma amacıyla halka sunmuştur.¹⁰

I. Dünya Savaşı arifesinde sinemanın propaganda gücünü fark eden İttihat ve Terakki liderleri, bu gücü kullanmak için harekete geçmişlerdir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Ruslar tarafından Yeşilköy'e dikilen zafer anıtı, halkın da katılımıyla yıkılırken, İttihat ve Terakki'nin isteğiyle yedek subay Fuat Uzkınay tarafından filme alınmıştır.¹¹ Enver Paşa, aynı yıl Almanya'ya yaptığı bir gezide ordu içerisindeki sinema dairesini görmüş ve Osmanlı ordusunda da aynıısının kurulması emrini vermiştir. Bunun üzerine 1915 yılı ortalarında *Merkez Ordu Sinema Dairesi* kurulmuştur. Ordu içerisindeki bu bölüm; cephelerde savaşan birliklerin harekâtı, önemli olaylar, askeri fabrikalar, müttefiklerin gönderdiği yeni silahların kullanımı, askeri manevralarla ilgili filmler çekmekle görevlendirilmiştir.¹² Ancak bu çaba sınırlı kalmış ve savaş sırasında etkin bir propaganda yapılamamıştır.¹³ Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin müttefikleri Çanakkale Cephesi gibi Osmanlı ordusunun savaştığı cephelerde propaganda filmleri çekmişler ve bunları hem kendi ülkelerinde hem Osmanlı topraklarında halka sunmuşlardır.¹⁴

1917 yılında yarı askeri bir kurum olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin film yapımına yönelmesi Türk Sinemasının ilk uzun ve hikâyeli filmlerinin doğuşunu sağlamıştır. Balkan Savaşı sırasında ordu için gönüllü asker ve yardım toplamak, sağlık hizmeti vermek gibi amaçlarla kurulan Cemiyet, 1914'ten itibaren bir sinema salonu açarak film gösterimine başlamıştır.¹⁵ Bunların yanı sıra farklı cephelerdeki savaşlar, işgallere karşı protestolar ve savaş esirlerinin görüntülerini içeren milli duyguları yükseltecek belge filmler

¹⁰ Feyza Kurnaz Şahin, "Cumhuriyetin Kuruluşuna Kadar Türkiye'de Yardım Cemiyetlerinin Sinema Faaliyetleri ve Kamuoyunda Sinema Algısı (1910-1923)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 88, 2014, s. 4.

¹¹ Burçak Evren, *Türk Sinemasının Doğum Günü: Bir Savaş-Bir Anıt-Bir Film*, Antrakt Sinema Kitapları, İstanbul, 2003.

¹² Yalçın Lülecı, "Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) Nedir? Devlet Bu Daireyi Neden Kurmuş ve Sonrasında Neden Kapatmıştır?", *40 Soruda Türk Sineması*, Haz. Mesut Bostan, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2019, s. 32.

¹³ Özde Çeliktemel-Thomen, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda (1908-1922)", *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, Cilt 2, Haziran 2010, s. 4.

¹⁴ Bu amaçla çekilen filmlerden bir örnek için bk. Emre Saral, "Avusturyalı Sinemacı Kont Alexander Kolowrat ve Çanakkale Cephesi'nde Çektiği Propaganda Filmi "Die Letzten Tage Der Entente Auf Gallipoli (İtilaf'ın Gelibolu'daki Son Günleri)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, Ocak 2022, s. 239-260.

¹⁵ Odabaşı, *age.*, s.31.

çekmiştir.¹⁶ Ardından Cemiyet, 1917 yılında genç bir gazeteci olan Sedat Simavi'ye *Casus* ve *Pençe* adlarında iki kurmaca film yaptırmış, eş zamanlı olarak ilk komedi film serisi olan *Bican Efendi* çekilmeye başlamıştır.¹⁷ Savaşın yenilgiyle sona ermesi üzerine Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin sinema teçhizatı yine yarı askeri bir cemiyet olan Malul Gaziler Cemiyeti'ne aktarılmıştır. Başkent'in işgal döneminde film yapımı işini bu cemiyet üstlenmiştir. Türk sinemasının sansüre uğrayan ilk filmi *Mürebbiye*, *Binnaç* ve *Bican Efendi* serisinin devamı bu cemiyet tarafından çekilmiştir.¹⁸

Diğer yandan, Yunanistan'da sinemanın tarihsel gelişim seyrine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında Türkiye'yle paralel olduğu görülmektedir. Yunanistan'da ilk filmler manzara veya olayları kameraya alan yabancı operatörler tarafında çekilmiştir. Yunan sinema tarihçilerinin Yunan sinemasının ilkleri olarak adlandırdıkları isimler ise Yunanistan sınırları dışında Osmanlı başkentinde faaliyete başlamıştır. İstanbul Rumlarından Dimitri Meravidis, Paris'e giderek Lumiere kardeşlerden eğitim almış ve 1903 yılında İstanbul'a dönmüştür. Yanında kamera ve projeksiyonla gelen Meravidis, filmler çekmiş ve bunları halka göstermiştir. 1905'te kendi dükkânını açarak *Pathé* firmasının temsilciliğini yapmıştır. 1915'ten itibaren ilgi gören komedi filmleri çekmiştir.¹⁹ Osmanlı Devleti'nde film yapımının ilklerinden kabul edilen Manaki Kardeşler, Yunan sinemasının da öncüleri sayılmaktadır. Grevena doğumlu Ioannis ve Miltiadi, Yanya'da bir fotoğraf stüdyosu açtıktan sonra ilk sinema çalışmalarına da başlamışlar, Balkanların ilk belgesel filmi kabul edilen *Yün Eğiren Kadınlar*'ı burada çekmişlerdir. Bir başka sinemacı Patra'da yaşayan fotoğrafçı Ioannis Arvanitopoulos'tur. 1911'de Paris'ten bir kamera satın alan Arvanitopoulos, *Pathé*'nin buradaki temsilciliğini yapmasının yanı sıra önemli olayları filme almıştır.²⁰

Türkiye'de sinema daha çok özel teşebbüslerle gelişse de ilk sinema kuruluşu ordu bünyesinde faaliyete başlarken Yunanistan'da ise daha erken

¹⁶ Çeliktemel-Thomen, agm., s. 3.

¹⁷ Osmanlı'daki ilk kurmaca filmler için bk. İ. Arda Odabaşı, *age.*, s. 34-46.

¹⁸ Özön, *age.*, s. 61-69.

¹⁹ Eliza Anna Delveridou, "1901-1922 Kinimatografos (1901-1922 Sinema)", *Istoria tis Ellados tou 20ou Aiona- Oi Aparhes 1900-1922 (20. Yüzyılda Yunanistan Tarihi-Başlangıçlar 1900-1922)*, Ed. Hristos Hatziosif, Bibliorama Yayınları, Atina, 2003, s. 47. Dimitri Meravidis tanınmış Fenerli bir ailenin oğluydu. Manaki Kardeşlerden üç yıl önce sinema çalışmalarına başladığı için Balkanların ilk sinemacısı sayılan Meravidis, 1927'de Atina'ya göç etmiş ve sinema çalışmalarına orada devam etmiştir; bk. Yorgo Bozis-Sula Bozis, *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.160-161.

²⁰ Delveridou, agm., s. 48.

bir tarihte 1911 yılında ilk Yunan film şirketi *Athina Film* kurulmuştur. Bu şirket halk komedyeni Spiridon Dimitrakopoulos'un oynadığı kısa komediler yapmıştır. 1914'te Athina Film'in kurucusu İzmirli Kostas Bahatoris, 100 bin drahmi harcayarak "Yunan sinemasının en gözü pek sinemacılarından biri" olarak anılmasını sağlayacak bir film çekmiştir. S. Peresiadis'in romanına dayanan bir dram olan bir saatlik *Golfo* adlı bu film, ilk uzun metrajlı Yunan filmi kabul edilmektedir.²¹

İlk Yunan filmlerinde, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi tiyatro oyuncularını rol almıştır. 1916'da ise ikinci Yunan özel film şirketi *Asty Film* kurulmuştur. Şirket, konu aldığı dönemin dekorlarını kurduğu iki tarihsel filmle birlikte, ulusal bölünme esnasında kilisenin Venizelos'a karşı düzenlediği lanetleme töreni gibi önemli olayları filme almıştır.²²

Fotoğrafçı bir babanın oğlu olan Dimitris Gaziadis, 1915 yılında Almanya'ya giderek büyük film stüdyosu *UFA*'da çalışmıştır. Üç yıl sonra yanında film makineleriyle dönmüş ve kardeşi Mihael ile birlikte D.A.G filmi kurmuştur. 1921'de Yunan Dışişleri Bakanlığı Dimitris Gaziadis'ten Anadolu'daki Yunan ordusunun başarılarını gösterecek bir film çekmesini istemiştir. Gaziadis; Yunan ordusunu Anadolu'da izlemiş, Sakarya Meydan Muharebesi'nden 1922 Eylül'üne kadar yaklaşık bir yıl boyunca görüntüler almıştır. Ancak *Yunan mucizesi* (Ellinikon Tavma) adlı bu film, Yunan ordusunun aldığı büyük yenilgi nedeniyle hiçbir zaman gösterime girmemiştir.²³

1922'den Sonra Türk ve Yunan Sineması

Türk Sinemasının dönüm noktalarından biri, Türkiye tarihinin de dönüm noktası olan 1922 yılında gerçekleşmiştir. İlk özel yerli film yapım şirketi olan Kemal Film, Ali Efendi Sinemasının sahipleri olan Kemal ve Şakir (Seden) kardeşler tarafından kurulmuştur. Kemal Film'le birlikte Türk sinemasının ilk dönemine adını verecek olan Muhsin Ertuğrul yılları başlamıştır. Tiyatro hayatına 1909 yılında başlayan Muhsin Ertuğrul, tiyatro

²¹ Vrasidas Karalis, *A History of Greek Cinema*, The Continuum International Publishing Group, New York, 2012, s. 8.

²² "To Anathema tou Venizelou kai O Ag. Eleftherios Gkizi (Venizelos'un Lanetlenmesi ve Aziz Eleftherios Gkizi)" *Ekklesia Online İnternet Sitesi*, <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/to-anathema-tou-venizelou-ke-o-ag-elftherios-gkyzi/> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2023). Yunanistan'da ulusal bölünme için bk. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Yunanistan'da Ulusal Bölünme ve Birinci Dünya Savaşı'na Giriş", *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Ed.: Mustafa Daş - Türkmen Törel vd., İzmir, 2015, s.358-359.

²³ Eliza Anna Delveroudi, "I Ikogeneia Gaziadi kai I DAG Film Co (Gaziadis Ailesi ve DAG Film Yapım)", *Eleftherios Venizelos kai Politistikē Politi (Eleftherios Venizelos ve Kültür Politikası)*, Haz. Maria Theodoru-Tasos Sakellariopoulos vd., Atina, 2012, s.249.

eğitimi için gittiği Berlin, Avusturya, İsveç, Rusya ve Amerika'da sinema çalışmalarında da bulunmuştu. Darülbedayi'nin kurucularından olan Muhsin Ertuğrul, özellikle 1922'den itibaren Türk sinemasının öncü örneklerini tiyatroyla paralel olarak vermiştir.

1922-1924 yılları arasında Kemal Filmin yapımıcılığında ve Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde altı yerli film yapılmıştır. Ertuğrul'un yönetmenliğinde ilk olarak *İstanbul'da Bir Facia-i Aşk* filmi çekilmiş; büyük ilgi gören bu filmin hemen ardından işgal kuvvetlerinin yasakladığı *Nur Baba*²⁴, Türk ordusunun zaferinden sonra ise Halide Edip'in romanından uyarlanan *Ateşten Gömlek* filmi çekilmiştir. Müslüman Türk kadınların da rol aldığı ilk film olan *Ateşten Gömlek*, milli duyguların yüksek olduğu bu dönemde Kemal Film'in yüzünü güldürmüştür. Aynı yıl bir operet olan kalabalık kadrolu ve oldukça masraflı *Leblebici Horhor Ağa* çekilmiştir. Ancak filmin beklenen ilgiyi görmemesi Kemal Film için sonun başlangıcı olmuştur. 1924'te çekilen Peyami Safa'nın romanından uyarlanan *Sözde Kızlar* filmiyle Kemal film yapımıcılığı bırakmıştır.²⁵ Bu durum, Türkiye'de 1929'a kadar yerli film yapılmamasına neden olmuştur.

Yunanistan'da ise 1922 yenilgisi sonrasında film yapımında duraklama yaşanmıştır. Anadolu hezimetinin etkisiyle milli duyguları yükseltecek Yunan tarihine yönelik belgesellerin yanı sıra Türk-Yunan nüfus mübadelesi gibi yeni sorunları konu alan bir belgesel çekilmiştir. 1927 yılıyla birlikte Yunan sinemasının canlanacağına işaret eden girişimler görülmüş, Atina dışında Selanik, Drama gibi şehirlerde birkaç film yapılmıştır.²⁶ 1928 yılı ise Yunan sinemasının parladığı yıl olmuş ve bu yıldan itibaren üretim oldukça artmıştır. 1933'e kadar sürecek bu verimli dönemde Yunanistan'da on film şirketi faaliyet göstermiş, toplamda 29 film çekilmiştir.²⁷

Gaziadis Kardeşler tarafından kurulmuş olan D.A.G film, bu yılların en çok üreten yapım şirketi olmuş, tek başına 7 film çevirmiştir. 1928'de gösterime giren *Eros kai Kimata* (Aşk ve Dalgalar) filmi için sadece Atina'da 40 bin bilet satılmıştır.²⁸ 1929'da çekilen *Astero* adlı film ise bir hafta içinde

²⁴ Muhsin Ertuğrul, *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 301.

²⁵ Özön, *age.*, s.92.

²⁶ Karalis, *age.*, s. 15.

²⁷ Eliza Anna Delveridou, "Kinimatografos (Sinema)", *Istoria tis Elladas tou 20ou Aiona-O Mesopolemos 1922-1940 (20. Yüzyıl Yunanistan Tarihi-İki Savaş Arası 1922-1940)*, Haz. Hristos Hatziosif, Bibliorama Yayınları, Atina, 2003, s. 221.

²⁸ Karalis, *age.*, s. 17.

80 bin kişi tarafından izlenmiştir.²⁹ Satılan biletlere ve izleyici sayısına dair verilen rakamlar, Yunan halkının sinemayı benimsediğini göstermektedir. Halkın ilgisi, film sayısının artmasını sağlamış ve Yunan sineması 1930'a gelindiğinde bir yıl içinde 12 film üretecek kadar gelişmiştir. Çekilen bu filmlerle beraber film tekniği de gittikçe gelişmiş ve Yunan filmleri Türkiye, Mısır, Kıbrıs, ABD gibi dış ülkelerde de alıcı bulmuştur.³⁰

Yunan sinemasının canlandığı ve çok sesli bir görünüm arz ettiği bu dönemde Türkiye'ye baktığımızda yine bir yönetmen ve bir ailenin sektörü elinde tuttuğunu görüyoruz: Muhsin Ertuğrul ve İpekçi Kardeşler. İpekçi ailesi, 19. yüzyılın sonlarında Selanik'ten İstanbul'a göçmüş ve Eminönü'nde Selanik Bonmarşesi adında büyük bir mağaza işletmeye başlamıştır. Sinema aletlerinin de bulunduğu bu mağaza; 1922 yılında kurulan ilk yerli yapım şirketine lazım olan ekipmanın sağlandığı yer olmuştur. Sinemayla önceleri ancak bu derece ilgisi olan İpekçi Kardeşler, savaşın ardından yolların açılması ve film ithal etmenin kolaylaşmasıyla birlikte sinema işletmeciliğine başlamışlardır. Beyoğlu'nda Elhamra ve Melek Sinemalarını açmış ve aynı zamanda film ithalatıyla birlikte sektöre hâkim hale gelmişlerdir.³¹

Muhsin Ertuğrul ise Kemal Film'in yapım işini bırakmasının ardından yurtdışına gitmiş ve 1927'de döndüğünde sinema alanında İpekçi ailesinin ön plana çıktığını görmüştür. Muhsin Ertuğrul'un, 1927'de İpekçi Kardeşleri film yapımına yöneltmesiyle birlikte Türk sinemasının ikinci özel teşebbüsü olan *İpek Film* Dönemi başlamış ve yerli film yapımı yeni bir şirket çatısı altında devam etmiştir. İpek Film'in tek yönetmeni, onlara bu tavsiyede bulunan Muhsin Ertuğrul olmuştur. Aynı yıl Darülbedayi'nin sanat yönetmenliğini de üstlenen Ertuğrul, İpek Film adına çekeceği filmlerde Darülbedayi oyuncularından oluşan bir kadroyla çalışmıştır.

1923'te *Ateşten Gömlek* filminin başarısından hareketle İpek Film'de çekilen ilk film yine Kurtuluş Savaşını konu alan *Ankara Postası* olmuştur. Beş yıldır yerli film seyretmeyen Türk halkının filme ilgisi büyük olmuştur.³² Halkın beğenisini gözlemleyen Ertuğrul, Amerikan macera filmlerine gösterilen ilgi doğrultusunda, bu türde bir film çekmek için harekete geçmiş ancak *Kaçakçılar* adlı macera filminin çekimleri sırasında yaşanan kaza üzerine filme ara verilmiştir. İleride sinema teknolojisindeki gelişmeler

²⁹ *age.*, s. 20.

³⁰ Delveroudi, "Kinimatografos (Sinema)", s. 220.

³¹ Cemil Filmer, *Hatıralar-Türk Sinemasında 65 Yıl*, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1984, s. 135.

³² Şükran Kuyucak Esen, *Türk Sinemasının Kilometre Taşları (Dönemler ve Yönetmenler)*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 27.

doğrultusunda tamamlanacak olan filmin bir süre rafa kaldırıldığı esnada, Yunanistan ile olan ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemdeki iyi ilişkiler görüleceği üzere bundan sonra çekilecek ortak filmler vasıtasıyla sinemaya da yansıtılacaktır.

Türk-Yunan İlişkilerinin İyileşme Dönemi ve Sinema Üzerindeki Etkisi

Lozan Barış Antlaşmasının imzalanması Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları bitirmemekle birlikte, yeni sorunların doğmasına neden olmuştur. Özellikle 1926 yılına kadar zaman zaman gerginleşen ilişkiler, iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

Anlaşmazlık konularından biri Lozan Antlaşması'nda İstanbul'da kalması kararının alındığı Patrikhane olmuştur. Türk tarafı Patrikhanenin kalmasını kabul etmekle birlikte, Patrik seçilecek kişinin Türk vatandaşı olması ve ruhani çevresinin de Türkiye'de bulunması gibi birtakım düzenlemeler getirmiştir³³ 1924'te bunun aksine mübadeleye tabi bir din adamı olan Konstantinos Araboğlu'nun patrik seçilmesi ve Türkiye'nin bu duruma karşı çıkmasıyla birlikte iki ülke arasında büyük bir kriz çıkmıştır. Türkiye'nin Araboğlu'nu sınır dışı etmesi üzerine Yunanistan sorunu uluslararası mecraaya taşımak istemiştir. Ancak Türkiye'nin geri adım atmaması, Araboğlu'nun istifası ve mübadil olmayan yeni bir patriğin seçilmesiyle kriz sona ermiştir.

1920'ler boyunca iki ülkenin arasında kısır döngüye evrilen asıl konu; patrik seçimi krizinin de bağlantılı olduğu, nüfus mübadelesinden doğan sorunlar olmuştur. Lozan Konferansı sırasında imzalanan mübadele sözleşmesiyle Türkiye'de yaşayan Rumlar ve Yunanistan'da yaşayan Türkler değiş tokuş edilmiştir. Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları bu değişimin dışında tutulmuştur.³⁴ Ancak kimlerin İstanbul'da kalacak yerleşik (Etabli) Rum olduğuna dair fikir ayrılıkları iki ülke ilişkilerini tekrar gerginleştirmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki ilişkilerde 1925 yılında çıkmaza girilmiş, Yunanistan "etabli meselesi" adı verilen sorunu, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'na taşımıştır. Türkiye'nin itirazına rağmen mesele Adalet Divanı'nda görüşülmüş ve "etabli" kelimesi Yunan tezini destekleyici şekilde

³³ İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.42.

³⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 185.

yorumlanmıştır.³⁵ Sorunun çözümünde, Adalet Divanı'nın bu kararının herhangi bir etkisi olmamıştır. Bunun üzerine, Yunanistan, Batı Trakya Türklerini Türkiye'ye karşı kullanmış ve bölgedeki Türklerin mallarına el koymuştur. Atina'nın bu tutumuna karşılık, Türkiye de İstanbul Rumlarının mallarına el koyarak misillemede bulunmuştur.³⁶

Patriğin sınır dışı edilmesiyle başlayan Türk-Yunan gerginliğinin, Araboğlu'nun 19 Mayıs 1925'te istifasıyla çözümlenmesinin ardından, iki ülke ilişkileri yumuşama dönemine girmiştir. Bu iyileşme etabı meselesine de olumlu yansımıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında sorunun çözümü ile ilgili diplomatik görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler sonucu, 21 Haziran 1925'te Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile sorun çözülmüş gibi görünürken; Yunanistan'daki istikrarsız iç siyaset, bu durumun önüne geçmiştir. Birkaç gün sonra Yunanistan'da askeri müdahale gerçekleşmiş ve General Pangalos diktatörlüğünü ilan etmiştir. Pangalos'un Türkiye'ye yönelik düşmanca tutumu, Ankara Antlaşması yürürlüğe girmesini engellemiştir.³⁷

Pangalos'un bir yıl sonra başka bir darbe sonucu iktidardan uzaklaştırılmasıyla birlikte Türk-Yunan görüşmeleri tekrar başlamıştır. Özellikle mübadeleye dair taşınmaz mallarla ilgili anlaşmazlıklar 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması ile giderilmiştir.³⁸ Diğer sorunların çözümü ve bir dostluk ilişkisinin başlaması Eleftherios Venizelos döneminde gerçekleşmiştir.

1928 yılında yapılan seçimlerde tekrar Başbakan olan Venizelos, seçimleri kazandıktan iki hafta sonra, Başbakan İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak, nüfus mübadelesinden kaynaklanan sorunların bir barış antlaşmasıyla çözümlenmesini istediğini dile getirmiş ve Türkiye ile iyi ilişkiler kurma isteğini göstermiştir.³⁹ Esasında Venizelos, İtalya'nın Doğu Akdeniz

³⁵ Nihat Erim, "Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı I, 1944, s. 72.

³⁶ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s. 60.

³⁷ Esra Sarıkoyunlu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, Ağustos 2006, s. 246.

³⁸ Çağla D. Tağmat, "Atatürk Dönemi Türkiye Yunanistan İlişkileri", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-turkiye-yunanistan-iliskileri-1923-1938/> (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2023).

³⁹ Damla Demiröz, "Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 293-294.

politikasından çekindiğinden hem İtalya hem de komşularıyla iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Türkiye'nin de iyimser yaklaşımıyla birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında üst düzey diplomatik ziyaretler başlamıştır. Bu süreç 1930'da imzalanan Ankara Antlaşması ile tamamlanmış ve bu antlaşmayla mübadeleden arta kalan mali ve hukuki sorunlar çözüme kavuşturulmuştur.⁴⁰

1930 sonrası II. Dünya Savaşı başlayana değin Türk-Yunan ilişkilerindeki olumlu seyir büyük bir ivmeyle devam etmiştir. 1930'da Yunan Başbakanı Venizelos'un Türkiye ziyaretine karşın 1931 yılında Başbakan İsmet İnönü kalabalık bir heyetle Yunanistan ziyareti gerçekleştirmiştir.⁴¹ İlişkilerde esen bu bahar havası spordan sanata birçok alanda kendini eşzamanlı olarak göstermiştir. 1930'da Ankara Antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından Türk sporcular Atina'da düzenlenen Balkan Oyunlarına katılmış; Yunan takımlarıyla İstanbul'da büyük katılımlı dostluk maçları düzenlenmiştir.⁴² Yine aynı sıralarda Yunan tiyatro kumpanyaları Türk tiyatrosu ile temasa geçmeye ve Türkiye'de sahneye çıkmaya başlamıştır. 1930 yılında öncelikle Periklis Gavrilidis yönetiminde "Yunan Sanatkarlar Cemiyeti" Odeon tiyatrosunda oyunlar oynamış, ardından ikinci bir topluluk da Fransız tiyatrosunda halkla buluşmuştur. Muhsin Ertuğrul'un başında bulunduğu Darülbeydi sanatçıları bu turneler esnasında Yunan tiyatro topluluklarını ağırlamış, gelişlerinin şerefine davetler organize etmişlerdir.⁴³ Türk-Yunan sinemasındaki ilk iş birliği de tiyatrodaki bu yakınlaşmanın gölgesinden doğmuştur. İstanbul'a gelen ilk tiyatro topluluğunun başında bulunan Periklis Gavrilidis, ilk ortak yapımın Yunan tarafını oluşturacaktır.

İlk Türk-Yunan Ortak Filmleri ve Bu Filmlerin İki Ülkedeki Yankıları

Türkiye'de 1929'a kadar sesli film yapma imkânı bulunmuyordu. Filmler orijinal ara yazısıyla veriliyor, bu ara yazıların Türkçe tercümesini veren sinemaların seyirci sayısını artırıyordu. Film esnasında bir orkestra veya piyano gibi tek bir enstrüman filme eşlik ederek sessizliği bozuyordu.⁴⁴ Ancak, 25 Eylül 1929 tarihinde Türkiye'de bir ilk gerçekleşmiş ve İstanbul'da

⁴⁰ Mehmet Gönlübol - Cem Sar, "1919-1939 Dönemi", *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt1 (1919-1973)*, Ankara Üniversite Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 67.

⁴¹ agm., s. 68-69.

⁴² Detaylı bilgi için bk. Mustafa Mutlu, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 70, 2022, s. 339-354.

⁴³ "Yunan", *Darülbeydi*, 15 Birinci Kanun 1930.

⁴⁴ Giovanni Scognamillo, *age.*, s. 20.

bulunan Opera Sineması'nda sesli film gösterilmiştir. *Kadının Harbe Gidişi* adıyla verilen Amerikan filmi, büyük bir izleyici kitlesi tarafından seyredilmiştir. Seyircilerin bu yenilikten büyük bir heyecan duyduğu, filmdeki duygu geçişlerini daha yoğun hissettikleri gazetelere yansıyan yazılardan anlaşılmaktadır.⁴⁵

Ancak bunun birlikte, ses kalitesini beğenmeyen, Opera sinemasında sessiz filmlere eşlik eden orkestrayı daha başarılı bulanlar olmuştur.⁴⁶ Aynı zamanda filmlerin orijinal dilde verilmesinin, yabancı dil bilmeyen izleyicileri sinemadan uzaklaştıracağı düşünülmüştür. Bu gerekçelerle sesli filmin Türkiye'de ilgi görmeyeceğine inananlar olmasına karşın, İpekçi Kardeşler kısa süre sonra ilk sesli Türk filmi yapmak için harekete geçmiştir. Türkiye'de henüz sesli film yapma imkânı olmadığından, filmin sessiz çekilmesine ve Paris'te seslendirilmesine karar verilmiştir. Bu yüklü maliyet ortaklıkla hafifletilmiş ve böylece 1931 yılında sinemadaki ilk Türk-Yunan iş birliği gerçekleşmiştir.

İstanbul Sokaklarında- O Ζητιάνος Της Σταμπούλ (O Zitianos Tis Stamboul) (1931) – Filmin Türkiye'deki ve Yunanistan'daki Yankıları

İlk Türkçe sesli film olma özelliğini taşıyan *İstanbul Sokaklarında*, Türk-Yunan-Mısır ortak yapımı bir film olmuştur. Film İstanbul, İskenderiye, Atina ve Paris'te çekilmiştir.⁴⁷ Aynı zamanda Paris'te bulunan Epinay stüdyosunda seslendirilmiştir. Filmin senaryosunu Muhsin Ertuğrul kaleme almış ve yönetmenliğini yine Ertuğrul yapmıştır. Görüntü yönetmenleri Cezmi Ar ve Nicolas Farkas olmuştur. Filmin müzikleri ise Hasan Ferit Alnar ve Hüseyin Sadettin Arel tarafından hazırlanmıştır.

İstanbul Sokaklarında Türkçe, Arapça ve Yunanca şarkıların olduğu bir dram filmi olarak çekilmiştir. Film, iki kardeş olan Talat ve Rahmi'nin yaşadıkları talihsiz olayları konu edinmiştir. İki kardeşin arası şarkıcı bir kadın nedeniyle açılır ve bir kavga sonunda Rahmi kör olur. Talat, kardeşini alarak ameliyat parasını kazanmak için Bursa'ya, dayılarının eski adamı olan Halil Ağa'nın yanına gider. Burada çalışmaya başlayan iki kardeşten Rahmi ve Halil Ağa'nın kızı Semiha birbirlerini severler. Bir hırsızlık olayı üzerine Talat hapse girerken, Rahmi İstanbul'a döner. Sokaklarda şarkı söyleyerek dilenmeye başlar. Bu sırada İstanbul'a gelmiş olan Mısır'ın ünlü romancısı Semira Hanım'ın dikkatini çeker. Semira, Rahmi'yi ameliyat ettirerek gözlerinin açılmasını sağlar. Aralarındaki yakınlaşma Semiha'nın Bursa'dan

⁴⁵ *Milliyet*, 27 Eylül 1929, s. 4.

⁴⁶ "Sesli Film", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1929, s. 3.

⁴⁷ *Milliyet*, 2 Kânunuevvel 1931, s.4.

Rahmi'nin çocuğuyla dönmesiyle sona erer. Semira durumu kabullenir ve bu yaşananları kullanarak yeni bir roman yazar.⁴⁸

Filmin iki erkek başrol oyuncusundan biri Talat Artemel olmuştur. 1926'dan beri Muhsin Ertuğrul'la birlikte Darülbedayi'de çalışan Artemel, ilk olarak 1928'de çekilen *Bir Sigara Yüzünden* filminde rol almıştır. Ardından *İstanbul Sokaklarında* filmiyle eş zamanlı bitirilecek olan *Kaçakçılar* filminin başrolünde yer almıştır. Türk sinemasının ilk jönlerinden biri olan Artemel'e, tiyatro dışından bir isim olan Rahmi (Öztoprak) Bey eşlik etmiştir. Almanya'da öğrenci olan Rahmi Bey, tatil için İstanbul'da bulunduğu sırada Muhsin Ertuğrul tarafından keşfedilmiş ve deneme çekiminin ardından başrol oyuncusu olarak filme dâhil olmuştur. Sadece bu filmde oynayıp akademik kariyerinde ilerleyen Rahmi Bey, büyük beğeni toplamıştır. Filmde söylediği “*tükenmez yollarda yorgun yürürüm. Dilenir geçerim, bastayım körüm*” şarkısı aylarca dillerden düşmemiştir. Dönemin ünlü Hollywood yıldızı Rudolf Valentino'ya benzetilen Rahmi Bey, “Valentino Rahmi” olarak ünlenmiştir.⁴⁹ Halil Ağa rolünü canlandıran Behzat Butak, 1914'ten yani kuruluşundan itibaren Darülbedayi'de yer almış, Muhsin Ertuğrul ile çalışmıştır. Aynı zamanda Ertuğrul'un Kemal Film ve İpek Film adına çektiği neredeyse tüm filmlerde yer almıştır.

İstanbul Sokaklarında filminin Rahmi Bey gibi, ilk film deneyimini yaşayan bir başka oyuncusu Semiha Berksoy olmuştur. İstanbul Konservatuari kurulduktan sonra burada şan dersleri alan ve 1929'da ilk halk konserini veren Semiha Hanım 1930'da Darülbedayi'de tiyatroya da başlamıştır. *İstanbul Sokaklarında* filmi Semiha Hanım için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Filmin seslendirilmesi için Paris'e gittiğinde ilk kez gerçek anlamda opera izleyerek operayla tanışmıştır. Üç yıl sonra İran Şahı Pehlevi'nin ziyareti esnasında düzenlenen programda opera seslendirmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle eğitim almak üzere Berlin'e gitmiştir.⁵⁰ Filmin bir diğer kadın oyuncusu olan Bedia Muvahhit, ilk Müslüman kadın tiyatro oyuncularından biri olmasının yanı sıra Türk sinemasının da ilklerindendi. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk kadınlarını tiyatrodâ görme arzusu üzerine oyunculuğa başlayan Muvahhit, 23 Nisan 1923'te gösterime giren *Ateşten Gömlek* filminde de Neyyire Neyir ile birlikte yer almıştır. Türk-Yunan ortak yapımı olan bu filmde Bedia Hanım'ın oynamış olması, ileride bahsedileceği üzere filmin Yunanistan'da gördüğü ilgiyi artıracaktır.

⁴⁸ Seyirci, “İstanbul Sokaklarında”, *Darülbedayi*, 15 Birinci Kanun 1931, Sayı 23, s. 12- 14.

⁴⁹ “İlk Yerli Film Jönü Valentino Rahmi”, *Hayat*, 2 Mart 1967, Sayı 10, s. 19.

⁵⁰ Füsün Özbilgen, *Sana Tütün ve Teşpih Yolluyorum*, Broy Yayınevi, İstanbul: 1997, s. 73.

Filmde Mısır'ın ünlü kadın oyuncusu Aziza Amir rol almıştır. Amir, 1927'de rol aldığı *Laila* filmiyle, Mısır sinemasının öncü kadınlarından biri olmuştur. Aynı zamanda "Isis Film" yapım şirketinin sahibidir.⁵¹ Yunan oyuncu olarak ise Periklis Gavrilidis ve Lili Gritsi yer almıştır.⁵² Özellikle Gavrilidis, Türk seyircilerin tanıdığı bir isimdir. 1930'da Opera Sineması'nda Ertuğrul Sadettin ile Türkçe ve Yunanca Othello'yu oynamıştır. Ardından İsmet Paşa'nın Atina ziyareti sırasında Bedia Muvahhit ile sahneye çıkmıştır. *İstanbul Sokaklarında* ile ilk sinema iş birliğini gerçekleştirmesinin ardından, yine Türkiye'de tiyatro oyunlarında rol almaya devam etmiştir.⁵³

"İlk sesli ve sözlü Türk filmi" olarak tanıtılan *İstanbul Sokaklarında*, Türkiye'de 1 Aralık 1931'de Melek ve Elhamra sinemalarında gösterime girmiştir. İki hafta öncesinden filmin ilanları gazetelerde yer almaya başlamıştır: "Sinema âleminin otuz seneden beri kaydetmediği en büyük hadise İstanbul Sokaklarında. Tamamen Türkçe konuşan, Türkçe şarkılı, Türk musikisi ile kısmen Arapça, Rumca, Fransızca sözlü Türk sanatkârlarının türk sermayedarlarının vücuda getirdiği bir şaheser."⁵⁴

Filmin galasında, Türk oyuncular sunuşu bizzat yapmış ve filmde söyledikleri bazı şarkıları canlı seslendirmişlerdir. Sesli filme büyük bir ilgi gösterildiği her iki sinemadaki locaların biletlerinin bir hafta içinde tükenmesinden anlaşılmaktadır.⁵⁵ Halktan önce basına özel bir gösterim yapılmıştır. Türk basını özellikle filmin milli sermaye ile Türkçe yapılmış olmasına vurgu yapmış, Türk halkı bu girişimi desteklemek için filmi seyretmeye davet edilmiştir: "*İstanbul Sokakları* yerli sermaye ile, yerli sanatkâr ile, yerli bilgi ile yapılmıştır. Türk, yeni bir teşebbüsünde. Türkü teşci ile mükelleftir."⁵⁶

İstanbul Sokaklarında filmi için yazılan yazıların ortak noktası bu yerli girişimin önemidir. Böyle bir işe cesaret eden İpekçi Kardeşler ve filmde rol alan Darülbedayi oyuncularını övülmüştür. Bunun dışında, filmle ilgili olumlu yorumlar çoğunlukla oyuncularla ilgili olmuştur. Darülbedayi oyuncularını Avrupa oyuncularını kadar iyi bulunmuştur. *Milliyet* gazetesinde yapılan bir

⁵¹"The Story of Aziza Amir: First Female Filmmaker and Actress in Egypt", *Egyptian Streets*, 22 Eylül 2019, <https://egyptianstreets.com/2019/09/22/the-story-of-aziza-amir-first-female-filmmaker-and-actress-in-egypt/> (Erişim Tarihi:15 Nisan 2023).

⁵² *I İmeru*, 9 Ocak 1932, s.2.

⁵³ "Tiyatro: Gavrilidis Darülbedayi Sahnesinde", *Vakit*, 24 Şubat 1933, s.7.

⁵⁴ *Milliyet*, 16 Teşrinisani 1931, s. 4.

⁵⁵ *Milliyet*, 1 Kânunuevvel 1931, s. 4.

⁵⁶ *Son Posta*, 9 Kânunuevvel 1931, s. 9.

değerlendirmede, film ortak bir yapım olduğundan ve başka ülkelerden oyuncular da rol aldığından bir karşılaştırma yoluna gidilmiş ve Türk oyuncular daha başarılı görülmüştür.⁵⁷

Ancak bu olumlu yorumların yanı sıra filme birçok eleştiri de yöneltilmiştir. Özellikle yurtdışında film çekme, sesli film yapma gibi büyük imkânlar verilmesine rağmen Muhsin Ertuğrul'un bunları kullanmadığı, yetenekleri işleyemediği eleştirisi yapılmıştır. Yine filmdeki dekorların “yerli” olmadığı, dolayısıyla ülkenin doğru yansıtılmadığı dile getirilmiştir:⁵⁸

“Yalnız rejisöre tealluk eden bazı tertip hataları göze çarpıyor. Mesela Mısırda sesli başlayan film İstanbula gelince birden bire susuyor. Gerçi bu sessizlik devam eden bir müzik içinde o kadar bariz olarak görünmüyorsa da dikkatli gözlerden bu kusurunu da gizleyemiyor. Sonra dekorların hiç de milli olmadığını söylemek milli bir vazifedir. Mesela Bursa'daki han, İstanbuldaki Turan barı ve bu barın mefruşatı İstanbul sokaklarında para yiyenlerin hiç de buralarda göremediği malzemedir.”

Cumhuriyet gazetesinde film için yayımlanan bir eleştiride kavga sahnelerinin çok uzatılmış olmasına dikkat çekilmiştir. “Maşallah ne döğüşken artistler” başlığıyla yayımlanan yazıda Darülbedayi oyuncularının yeteneklerinin uzun kavga sahnelerinde harcanması ve düşük kazançla çalışan oyunculara bu kadar yüklenilmesi yanlış bulunmuştur.⁵⁹ *İstanbul Sokaklarında* için en sert eleştiri yine *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Ahmet Hidayet Bey'den gelmiştir. Ahmet Hidayet Bey'e göre, film yeni Türkiye ve yeni Türklerin yabancı ülkelerde tanıtılmasına hizmet etmektedir. Ancak en büyük eksikliği başarılı bir yönetmenin olmamasıdır. Para, stüdyo, güzel bir ülke ve yetenekli oyunculara karşın Muhsin Ertuğrul vasatın altı bir film çıkarmıştır.⁶⁰

Yunus Nadi, filmin gösterime girmesiyle birlikte *Cumhuriyet* gazetesinin ilk sayfasında filmin adını taşıyan bir başyazı kaleme almıştır. Filmin Türkiye'ye ait ve Türkçe olmasının filmin en üstün yanı olduğunu dile getiren Yunus Nadi, bu film vesilesiyle sinemacılıktaki birçok eksikliğin anlaşıldığını eklemiştir:⁶¹

“Temaşa sanatına taalluk eden ses tatbikatı esasen sinemanın yanında muavin veya müşarık vazifesini görmek lazım gelen diğer bir sahanın

⁵⁷ “İstanbul Sokaklarında”, *Milliyet*, 2 Kânunuevvel 1931, s. 4.

⁵⁸ “İstanbul Sokaklarında”, *Milliyet*, 2 Kânunuevvel 1931, s. 4.

⁵⁹ “Maşallah, ne döğüşken artistler?”, *Cumhuriyet*, 3 Kânunuevvel 1931, s. 3.

⁶⁰ “Mektupla Küfür”, *Vakit*, 7 Kânunuevvel 1931, s. 1.

⁶¹ Yunus Nadi, “İstanbul Sokaklarında: Türkçe Sesli Film”, *Cumhuriyet*, 3 Kânunuevvel 1931, s.1.

marifetleri cümlesine dâhil olmak lazımdır. Anlaşılan o şubede tekemmüle ihtiyacımız var...Yani bir daha anlıyoruz ki esasen temaşa sanatında yayayız.”

Görüldüğü üzere, Türk sinemasının ilk Türk-Yunan ortak yapımı ve ilk sesli filmi olan İstanbul Sokakları, Türkiye’de basın tarafından çoğunlukla eleştirilmiştir. Yine de bu eleştirinin filmin izlenemeyecek bir film olduğu yolunda anlaşılması istenmemiş; bir Türkün girişimi olduğundan filme mutlaka gidilmesi tavsiye edilmiştir.⁶² Zaten *İstanbul Sokaklarında*, yapılan eleştirilere, bulunan eksikliklere rağmen halkın büyük ilgisiyle karşılaşmıştır. Yoğun ilgi sonucu filmin Elhamra ve Melek sinemalarındaki gösterimi günlerce uzatılmıştır.⁶³ Eleştirilerin etkisiyle yapımcılıktan vazgeçmeyi düşünen İpekçiler, filmin bu maddi getirisi sonucunda yapımcılığa, özellikle de sesli film yapımına devam etme kararı almışlardır.⁶⁴

İstanbul Sokaklarında, Türkiye’de dikkat çekmiş ve film üzerine olumlu-olumsuz yazılar yayımlanmıştır. Ancak Yunanistan’da bu türden bir ilgi görmemiştir. Filmin gazetelerde yer alan ilanları dışında, ülkede ses getirmediği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra dikkat çekici bir durum, filmin Türk-Yunan ortak yapımı olarak tanıtılmamasıdır. Film için yazılan yazılarda “Türk filmi” olduğu dile getirilmiş, ortak yapım olduğundan bahsedilmemiştir. Kuvvetle muhtemel Yunan basınındaki bu algı filmin Türkçe olmasından kaynaklanmıştır. İleriki örneklerde de görüleceği üzere Yunanistan’daki yerli film ölçütü filmde Yunanca konuşulması olmuştur. Hatta Türk filmi olmasına rağmen Rumca versiyonu olan bir film “Yunan filmi” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte film tanıtımlarında, filmde iki Yunan oyuncunun yani Periklis Gavrüilidis ve Lili Gritsi’nin rol aldığı özellikle belirtilmiştir.

Film, *İstanbul Dilencisi* (O Zitianos tis Stambul) adıyla Yunanistan’ın farklı şehirlerinde farklı tarihlerde gösterime girmiştir.⁶⁵ İlk olarak 8 Şubat 1932’de Atina’da Inteal ve Pantheon olmak üzere iki sinemada gösterilmeye başlamıştır. “Yüzde yüz Türkçe ve sesli film” olarak tanıtımı yapılan filmin Avrupa filmleriyle eşdeğer olduğu belirtilmiştir. Filmin basında tanıtıldığı

⁶² “İstanbul Sokakları”, *Son Posta*, 4 Kânunuevvel 1931, s. 7.

⁶³ *Son Posta*, 9 Kânunuevvel 1931, s. 9.

⁶⁴ “Sesli Film-Türkçe İki Tane Daha Yapılacak”, *Son Posta*, 3 Nisan 1932, s. 1.

⁶⁵ Film henüz çekim aşamasında olduğu sırada, Türkiye’de de filmin adının *İstanbul Dilencisi* olduğu duyurulmuştur. “Türkçe Sesli Film”, *Vakit*, 22 Haziran 1931, s. 1.

ilanlarda “talihsiz kör bir adamın dramı her kalbi duygulandıracak” denilmiştir.⁶⁶

Filmde görülecek yerler de izleyicinin ilgisini çekmek amacıyla ayrıca belirtilmiştir: Atina, Kahire, İskenderiye, Boğaz, Galata, Haliç, Bursa, Ayasofya. Özellikle henüz birkaç sene önce mübadele ile Türkiye’den ayrılmış olan Rumlar için, İstanbul manzaralarının bulunduğu bu film ilgi çekici olmuş olmalıdır. Filmde Türkçenin yanı sıra Yunanca şarkıların dinlenebileceği yazılmıştır.⁶⁷ Yunan basını filmle ilgili olarak Türk basınında yer bulmayan bazı detaylar vermiştir. Bunlardan biri de ünlü Arjantin orkestrası Bizaro’nun filmde çalmasıdır.⁶⁸

Filmin Atina gazetelerinde yer alan bir diğer ilanında filmle birlikte izleyicilerin doğuya nostaljik bir yolculuk yapacağı vaat edilmiştir. “*Övülmekte haki bir film*” olarak sunulan filmin Azize Emir Hanım, Semiha Hanım, Talat Rahmi gibi oyuncularını yazılmış ancak Bedia Hanım (Muvahhit) için bir parantez açılarak “*Atina’da Othello ile ünlü olan*” denilmiştir. Çünkü Bedia Muvahhit, o yıllarda Yunanistan’da tanınan bir oyuncudur. 1930’da Türkiye’ye gelen bir Yunan tiyatro topluluğunun sahnelediği Othello oyununda Rumca Desdemona’yı oynamıştır. Ardından 1931’de Başbakan İsmet İnönü’nün Yunanistan ziyaretinde heyet içerisinde yer almış, burada da ortaklaşa hazırlanan Othello oyununda başrol oynamıştır. Daha sonra Bedia Muvahhit’e Atina Konservatuarı tarafından fahri doktora verilmiştir.⁶⁹

İstanbul Dilencisi, gösterime girdiği ilk günden itibaren Yunan halkının yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. İlk Türkçe sesli filmi izlemek isteyen binlerce kişi, İntel ve Pantheon sinemalarına akın etmiştir.⁷⁰ Bu ilginin nedeni belki de daha önce belirtildiği gibi mübadillerin “Türkiye özlemi” ve Yunan seyircisinin ilk defa bir filmde Yunanca şarkılar duyacak olması olmuştur.

Fena Yol- Κακός Δρόμος (Kakos Dromos) (1933) – Türkiye’deki ve Yunanistan’daki Yankıları

1933 yılı Türk-Yunan ilişkilerinde önemli adımların atıldığı bir yıl olmuştur. Venizelos, 1932’de Yunanistan’da yapılan genel seçimleri kaybetmiş ve iktidar değişimi yaşanmıştır. Ancak buna rağmen Yeni

⁶⁶ *H Elliniki*, 7 Şubat 1932, s. 2.

⁶⁷ “H Tourkiki Tainia (Türk Filmi)”, *Eleftheros Anthropos*, 9 Şubat 1932, s. 2.

⁶⁸ *I Elliniki*, 7 Şubat 1932, s. 2.

⁶⁹ Nuray Özdemir, “Bedia Muvahhit”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/bedia-muvahhit-1897-1994/> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023).

⁷⁰ “To Tourkikon Film (Türk Filmi)”, *Patris*, 9 Şubat 1932, s.4.

Başbakan Panayis Çaldaris döneminde Türkiye'ye yönelik politikada bir değişiklik olmamıştır. Çaldaris Başbakanlığa geldiği ilk günlerden itibaren Türk-Yunan dostluğunun aynı şekilde devam edeceği yolunda açıklamalarda bulunmuştur.⁷¹ Dolayısıyla iki ülke arasındaki görüşmeler devam etmiş ve aynı yıl, 14 Eylül 1933'te "Samimi Antlaşma Paketi" imzalanmıştır. Bu antlaşma ile ortak sınırlar karşılıklı olarak güvence altına almıştır.⁷² Güçlenen bu siyasi ilişkiler 1933 yılında sinema alanında iki iş birliği ile sonuçlanmıştır.

Diğer yandan *İstanbul Sokaklarında* filminin ardından Türk sinemasında önemli bir yenilik yaşanmıştır. Film için harcanan para, her sesli film için yurtdışına gitmeyi güç hale getirmiş; bu nedenle, Türkiye'de bir sesli sinema stüdyosu kurma fikri gündeme gelmiştir.

İpekçi kardeşler, 1932 yılında, Nişantaşı Valikonağı caddesinde Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından inşa edilmiş olan ekmek fabrikasını kiralayarak sesli film stüdyosu kurmuşlardır. Almanya'dan alınan ses makineleri ile birlikte W. Morgen isimli bir ses mühendisi de İstanbul'a gelmiştir.⁷³ İpekçilerin bu girişimi devlet tarafından da desteklenmiştir. Gelen makineler Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanmış ve işlenmemiş film ithalatı kontenjan dışı bırakılmıştır.⁷⁴ Böylece Türkiye'de yurtdışına gitmeye gerek kalmaksızın sesli film çekme imkânı doğmuştur.

Yunanistan'a bakıldığında, 1933 yılında tiyatro alanında, sinemayı da etkileyecek olan önemli bir gelişme yaşandığı görülmektedir. Yunanistan'ın iki büyük kadın oyuncusu Kiveli Adrianou ve Marika Kotopouli daha çok siyasi nedenlerle geçmişten gelen anlaşmazlıkları bir yana bırakarak birlikte bir topluluk kurmuşlardır. İki farklı siyasi kutbu temsil eden bu oyuncular, bir araya geldikten sonra Yunanistan'da ortak oyunlar gerçekleştirmişlerdir. Ardından 1930'dan beri Türkiye'ye gelen tiyatro topluluklarına katılarak İstanbul'da Fransız Tiyatrosu'nda sahne almışlardır.⁷⁵

Daha önce belirtildiği gibi, Yunan sineması özellikle 1928-1933 yılları arasında Türk sinemasından daha çok film üretmiştir. Yine de, film tekniği gittikçe gelişmesine rağmen, Yunan sineması sesli film çekme imkânından mahrumdur. Yunan halkı sadece yabancı dillerdeki filmleri sesli olarak

⁷¹ "Hariciye Vekili Yarım Cenevre'den Geliyor", *Akşam*, 9 Mart 1933, s. 1.

⁷² Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s. 167.

⁷³ Gökhan Akçura, *Aile Boyu Sinema*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 59.

⁷⁴ Fa, "İlk Film Stüdyoları İşe Başladı", *Vakit*, 16 Haziran 1932, s. 6.

⁷⁵ Avr. N. Papazoğlu, "Yunan Tiyatrosu", *Darülbeydi*, No: 38, 1933, s. 16.

izleyebilmiş, 1933'e kadar anadillerini sinema salonlarında duyamamıştır. Bu durum yine bir Türk-Yunan ortak yapımı filmle değişmiştir.

Şubat 1933'te İstanbul'da bulunan Kiveli ve Kotopouli, Türkiye'de sinema tekniğinin gelişimini görmüş ve bu imkânlarla ilk Yunanca sesli filmi yapmak istemişler⁷⁶ ve filmin yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul'a teklif etmişlerdir. Ertuğrul'un bu teklifi kabul etmesiyle bir kısmı İpek Film Stüdyosunda, bir kısmı Zakynthos adasında gerçekleşecek filmin çekimleri başlamıştır.

İpek Film ve Iris Filmin ortak yapımı olan *Fena Yol*,⁷⁷ Giorgos Ksenopoulos'un aynı adlı kitabından uyarlanmıştır. Senaryoyu Mümtaz Osman takma adını kullanan Nazım Hikmet kaleme almıştır. Filmin kameramanlığı Cezmi Ar, yönetmen asistanlığını ise Ertuğrul'un tercümanlığını da yapan Yunan Nikos Galatis üstlenmiştir. Şubat ayı boyunca devam eden filmin iç çekimleri Nişantaşı'da bulunan İpekçi stüdyosunda yapılmıştır. "Alın yazısı, kader" temalı filmin konusu şöyledir: Zakhintos adasında yaşayan Kristina fakir bir ailenin kızıdır. Arkadaşı olan güzel ve zengin Hrisoula'yı kıskanmaktadır. Hrisoula'nın hareketli aşk hayatı, Kristina'yı etkiler. Kristina da en güzel giysilerini giyerek Ada erkeklerini etkilemeye çalışır. Kendisiyle evlenme niyetinde olan bakkal çırağı Yanni'yi görmezden gelir. Tüm çabalarına rağmen kendine bir sevgili bulamayan Kristina, Hrisoula'yı farklı bir erkekle görünce kendisinin asla böyle olamayacağını anlar. Yarattığına ve kaderine razı olup Yanni ile evlenir.⁷⁸ Film, insanın istediği yolu seçemeyeceğini, kaderini yaşayacağını anlatmıştır.

Filmin oyuncu kadrosunu Kiveli-Kotopouli Tiyatrosu oyuncularından oluşturmuş ve başrolleri Marika Kotopouli ve Kiveli paylaşmıştır. Diğer rollerde Dimitris Murat, Vasilis Logothetidis, Georgios Pappas, Hristos Tsaganeas, Antonis Giannidis, Giorgos Gavrilidis yer almıştır. Filmin sadece İstanbul çekimlerinde ve küçük rollerde Türk oyuncular oynamıştır.⁷⁹

İleride görüleceği üzere film Yunanistan'da gösterime girdiğinde, Yunan basını filmin millî bir film olduğuna vurgu yapacak ve yönetmeninin Türk olduğunu yazmaktan kaçınacaktır. Ancak *Ellinikon Theatron* adlı dergi, filmin İstanbul'daki ve Yunanistan'daki çekimlerine ve Muhsin Ertuğrul'un yönetimine geniş yer verdiği bir yazı dizisi yayımlamıştır. Yazıda, İpek Film Stüdyosu, mükemmel kayıt makineleriyle Avrupa'dakilere eşit olarak

⁷⁶ Vasfi Rıza Zobu, *O Günden Bugüne*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 419.

⁷⁷ "O Kakos Dromos (Fena Yol)", *Ellinikon Theatron*, 1 Mart 1933, s. 4.

⁷⁸ "Fena Yol", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1933, s. 5.

⁷⁹ Alim Şerif Onaran, *Muhsin Ertuğrul Sineması*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2013, s. 76.

tanımlanmıştır. Önceden bir ekmek fabrikası olan dev binanın yarım milyon liraya satın alındığını, bu rakamın büyük bir meblağ olduğunu ancak bunun Elhamra ve Melek sinemalarının sahibi İpekçi Kardeşlerin altından kalkabileceği bir rakam olduğu yazılmıştır. *Fena Yol* filmi için hazırlanan dekorun detaylı bir tasviri de verilmiştir: Bir köşede kır evi dekoru oluşturulmuş, diğer tarafta bir şapelin içi tüm ayrıntılarıyla hazırlanmıştır. Hrysoula'nın babası Lambros'un bakkalı fiçılar, yumurtalar, diğer ürünler hatta bir içki reklamı posterine kadar kurulmuştur. Ancak stüdyonun set tasarımcısı Vedat Bey, tüm bu dekorun yeterince eski olmamasından rahatsız olmuş ve inandırıcılığı sağlamak için birtakım siyah boya ile eskitme işlemi yapmıştır.⁸⁰ Stüdyoda Zakynthos adasının da balkonlu evler, pencerelerde işlemeli perdeler, fesleğenli ve ortancalı çiçeklerle bir dekoru yer almıştır. “Muhabir” takma adıyla yazıyı kaleme alan ve oyuncularından veya ekipten biri olduğu anlaşılan yazar, İpekçi Stüdyosunun bu haliyle, Yunan stüdyolarından çok farklı olduğunu yazmıştır.

Muhsin Ertuğrul'un filmin yönetmeni olduğu bu yazı dizisinde belirtilmiş ve Ertuğrul'un yönetmenliği övülmüştür. Yazara göre Ertuğrul, sakın ve kaprissiz bir yönetmenlik yapmıştır. Oyuncuya karşı hassas olmakla birlikte hâkimiyeti sağlamayı da bilmiştir. Ertuğrul da özellikle Kiveli ve Kotopouli gibi iki büyük oyuncuyla çalışmaktan mutluluk duyduğunu belirtmiştir. Onları disiplinli, yorulmaz ve geniş fikirli olarak tanımlamıştır.⁸¹

İpekçi Kardeşler, filmlerinin tanıtımında Türkiye için yeni sayılacak birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Vizyona girecek olan filmler için önce basına özel gösterimler yapılmış, gazetelerde yayımlanan yazılar vasıtasıyla filmlere olan ilgi artmıştır. *Fena Yol* filmi gösterime girmeden önce yaşanan ve *Cumhuriyet* gazetesinde “sinemakarı”⁸² olarak adlandırılan bir olay sonucu, film ve oyuncuları iki ülkede de gündeme gelmiş; bilerek veya bilmeyerek filmin tanıtımı yapılmıştır. Film çekimi ve turne için İstanbul'da bulunan Kiveli-Kotopouli tiyatrosu oyuncularından Georgios Papas, 18 yaşındaki Yahudi bir kızı yasal olmayan yollardan Yunanistan'a kaçırmıştır.

Sahibinin Sesi plak şirketinin Türkiye temsilcisi ve *Pazar Dö Lövan*'ın sahibi olan Mösyö Şor'un kızı Ernestina'nın evli olan Georgios Papas ile kaçmış olması iki ülke basınında geniş yer bulmuştur. Kaçan çiftin İstanbul'da tanışmaları, kaçma planları ve kaçış güzergâhları gibi konular uzun haberlerle verilmiştir. Ernestina'nın tiyatro ekibinden bir oyuncunun pasaportunu

⁸⁰ “To Proton Omiloun Ellinion Film: O Kakos Dromos (Yunanca Konuşulan İlk Film: Fena Yol)”, *Ellinikon Theatron*, 15 Mart 1933, s. 4.

⁸¹ *Ellinikon Theatron*, 1 Nisan 1933, s. 4.

⁸² *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1933, s. 1.

kullanarak Yunanistan'a gittiği, tüm oyuncuların kaçma planında rolü bulunduğu anlaşılmıştır.⁸³ Yunan basını Atina'da çiftin saklandığı yeri bulmuş ve çiftle yapılan röportaj Türk basının da yer almıştır. Matmazel Şor, filmin Yunanistan'da gösterime girdiği günlerde, İstanbul'a, ailesinin yanına dönmüştür.⁸⁴ Ailesi, Papas'ın yayımlanacak filmin propagandasını yapmak için kızlarını kandırdığını; Ernestina'nın bu niyeti anlayınca geri geldiğini açıklamıştır.⁸⁵ Gerçekten de bu olay, özellikle Türkiye'de filmin tanıtımında etkili olacaktır.

Fena Yol Türkiye'de 17 Mart 1933'te "ilk Rumca şarkılı-sözlü film" olarak gösterime girmiştir.⁸⁶ Dolayısıyla hedef izleyici kitlesi İstanbul Rumları olmuştur. Türk basını filmin daha çok bir Türk yapım şirketinin imkânlarıyla çekilmesine vurgu yapmıştır. İstanbul'un artık Balkan sinema sanayi merkezi haline geldiği belirtilmiştir.⁸⁷

Ancak film İstanbul'da umduğu ilgiyi bulamamıştır. Filmin ilk gösterimlerinde kalabalık bir izleyici grubu olduysa da gazeteler bu kalabalığın büyük bir kısmının Matmazel Şor'u kaçıran Georgios Pappas'ı görmek için geldiklerini yazmıştır.⁸⁸ Türk basını da filmi daha çok Papas olayına atıf yaparak duyurmuştur.⁸⁹

Türkiye'de film üzerine kaleme alınan yazılarda film genel olarak beğenilmiştir. Özellikle iki başrol oyuncu, Kiveli ve Kotopouli'nin oyunculuğu başarılı bulunmuştur. Yerelliğin iyi yansıtıldığı belirtilmiş; iç sahneler beğenilmiş ve dış çekimler temiz bulunmuştur. Ancak bunların yanı sıra bazı eleştirilen noktalar da olmuştur. Filmin son kısımlarının gereğinden fazla uzatılmış olması bunlardan biridir. Filmde bakkal dükkânında şarkı söylenirken hafif bazı eşyaların da sallanarak eşlik etmesi bir "buluş" olarak görülmüş ancak fiçilerin bile hareket ettirilmesi aşırı bulunmuştur. Aynı

⁸³ B. Sampas, "Nea Apo Tin Poli (İstanbul'dan Haberler)", *Akropolis*, 25 Şubat 1933, s. 1.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 19 Mart 1933, s.1.

⁸⁵ *Cumhuriyet*, 13 Mart 1933, s.5.

⁸⁶ *Milliyet*, 14 Mart 1933, s.4.

⁸⁷ "Fena Yol, Balkan sinema sanayi merkezinin İstanbul'da olduğuna delalet etmesi itibarıyla iyi, hatta çok iyi bir yoldur..", "Sinema Âleminde: Fena Yol", *Vakit*, 18 Mart 1933, s.6.

⁸⁸ Dikkat çekici bir başka nokta filmi izleyen çok az Musevi vatandaş olmasıdır. *Vakit* gazetesi yazarı Fa., bu tespit üzerine "Yoksa Museviler Papas oynuyor diye filme boykotaj mı yapıyorlar" sorusunu sormuştur; bk. "Sinema Âleminde: Fena Yol", *Vakit*, 18 Mart 1933.

⁸⁹ "... Filmde Matmazel Şor vakasının meşhur kabramanı Papas'ın da rolü vardır." "Fena Yol", *Akşam*, 18 Mart 1933.

zamanda senaryo eksik olarak değerlendirilmiş, gerekli yerlere 2-3 sahne eklenmesinin filmi daha iyi hale getireceği belirtilmiştir.⁹⁰

Fena Yol'un senaryosu ve oyunculuklarla ilgili tüm yazılanlara karşın, Türkiye'de asıl vurgu yapılan, filmin Türk sinemasının imkânlarıyla çekilmiş olmasıdır. Yunanistan'da Türk sineması bu film vesilesiyle temsil edilmiş ve bu film Türk sinemacılığının önem ve değerini göstermiştir.⁹¹ Her ne kadar film Yunanistan ve İstanbul Rumları için Yunanca çekilmiş olsa da Türk vatandaşlarına da Türkiye'deki sinema sanayisinin ne kadar geliştiğini görmeleri için filmi izlemeleri tavsiye edilmiştir.⁹²

İlk Yunanca sesli film *Fena Yol*, 20 Mart 1933'te Yunanistan'ın başkenti Atina'da Splentit, Apollon ve Oufa olmak üzere üç sinemada birden gösterime girmiştir. Birkaç gün öncesinden itibaren filmin tanıtım ilanları ulusal basında verilmeye başlamıştır. “Yunan sinemasının en büyük olayı” olarak nitelendirilen film, Türk bir yönetmen ve Türk film şirketinin elinden çıkmış olmasına rağmen gazeteler bundan bahsetmemiştir. Bir örnek olarak *Eleftheros Antropos* gazetesinin 20 Mart tarihli ilanı görülebilir. İlanda Muhsin Ertuğrul ve İpek Film'in adı geçmemektedir.⁹³

“Yunanca ve Yunan şarkılı sesli film

Bugüne kadar tüm dillerde sesli film izlediniz. İlk defa kendi dilinizde yüzde yüz Yunanca film izleyeceksiniz.

Yunan sahnelerinin iki başrol oyuncusu Kiveli ve Marika Kotopouli *Kakos Dromos* sesli filminde...

İstanbul, Atina, Patras ve Zakynthon'da çekildi.

Yunan müzik ve şarkılarını Sot. Iatridou besteledi.

Kantadolar, Zakintho barkaroları, mandolinler.

Müzikler meşhur Maksim orkestrası ve Pera Kulübün ünlü mandolin orkestrası tarafından icra edildi.”

Fena Yol ilk sesli Yunanca film olduğu için “Yunan” işi görülmüş ve filmin tanıtımlarında halkın milli duygularına yönelik propaganda yapılmıştır. İronik bir şekilde, bir Türk sinema şirketinin imkânları ve bir Türkün yönetmenliğinde çekilen film, Yunanistan'ın Türk hâkimiyetinden kopuşunun kutlandığı bir bayramda ön plana çıkarılmıştır.

⁹⁰ “Sinema Âleminde: Fena Yol”, *Vakit*, 18 Mart 1933, s. 6.

⁹¹ “Fena Yol”, *Akşam*, 18 Mart 1933.

⁹² *Milliyet*, 14 Mart 1933, s. 4.

⁹³ *Eleftheros Antropos*, 20 Mart 1933, s.5.

Yunanistan'da 25 Mart tarihi Meleğin Müjdesi (Evangelismos) dini bayramının yanı sıra “Yunan Bağımsızlık Savaşı”nın başladığı gün olarak kabul edilmiş ve 1838 yılından itibaren milli bir mahiyet de kazanmıştır.⁹⁴ Bağımsızlık bayramı olarak kutlanan 25 Mart'tan birkaç gün önce gösterime giren *Fena Yol* filmi için bazı gazeteler filmin izlenmesinin “milli bayram için en iyi kutlama” olacağını yazmışlardır: ⁹⁵

“Milli bayramımız için en iyi kutlama.

Her Yunan Gr. Ksenopoulo'nun Milli Yunan filmi O Kakos Dromos'u izlemeli.

İlk defa dilinizde şarkı söylendiğini duyacaksınız.

İki başrol oyuncusu Marika ve Kiveli'yi izleyeceksiniz.

Eş zamanlı olarak Splentit, Apollon, Oufa'da gösteriliyor. Yarın sabah 10'da başlıyor.”

Bu ilanların dışında filmle ilgili kaleme alınan makalelerde filmin İpek Film Stüdyosunda çekildiği belirtilmesine rağmen, yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul'un yaptığı yazılmamıştır. Bazı sinema yazarları, filmi teknik açıdan Yunanistan'da gösterilen Avrupa yapımlarına göre yetersiz bulmuşlardır. Ancak ünlü Yunan oyuncuların seslerinin duyulmasının filmin asıl üstünlüğü olduğunu dile getirmişlerdir.⁹⁶

Film, konu aldığı ve dış sahnelerinin çekildiği Zakynthos Adasında Nisan ayının başında gösterilmeye başlamıştır. Filmin Yunanca oluşu ve adada çekilmiş olması ada halkını heyecanlandırmıştır. Filmin tamamen Yunan yapımı yani milli bir yapımda olduğunu yazan Zakynthos basını, filmde gözükten Ada sakinlerinin isimlerini ilan etmiştir.⁹⁷ Ancak 16 Nisan'da filmin senaryosunun dayandığı eserin sahibi Giorgos Ksenopoulos'un *Proodos* gazetesine gönderdiği mektuptan, hikâyesinin filmde işleniş biçiminden hem kendisi hem memleketi Zakynthos adına rahatsız olduğu anlaşılmaktadır: ⁹⁸

“Gazetenizde *Fena Yol* filminin şu anda Patras sinemalarında gösterildiğini gördüm. Filmin bir şarkı ve başlangıçta gösterilen Zakynthos manzaraları dışında Zakynthos ile ilgisi yok. Ne mutlu ki programda bunun benim işim olduğu söylenmiyor, sadece benim kısa hikâyeme dayandığı

⁹⁴ Christina Koulouri, “İlk Kutlanışından (1838) 20. Yüzyıl Başlarına Dek 25 Mart Yunan Ulusal Yıldönümleri”, *1821 Yunan Devrimi Yunan Tarib Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, Haz. Konstantina Andrianopoulou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2021, s. 294.

⁹⁵ *Esperini*, 24 Mart 1933, s.2.

⁹⁶ *Taxidromos*, 11 Mayıs 1933, s.3.

⁹⁷“O Kakos Dromos (Fena Yol)”, *Proodos*, 6 Nisan 1933, s.2.

⁹⁸ Gr. Ksenopoulos, “Giro ston Kako Dromo (Fena Yol Etrafında)”, *Proodos*, 16 Nisan 1933, s. 1.

belirtiyor. Yapım şirketine hikâyemden çıkarılmış diyalogsuz bir senaryo taslağı verdiğim doğrudur ama İstanbul'da filmi çeviren Türk yönetmen buna çok az saygı gösterdi. İsteddiği gibi çıkarıp ekledi, ana diyaloglar başkası tarafından yazıldı ve ben bu durumu denetlemek için orada değildim... Sonuç olarak film ne kitaba ne de verdiğim senaryoya uygun olmadı, müstehcen sahnelerle sunuldu. Bazıları bu filmin Zakinthos'u itibarsızlaştırdığını söylüyor, bunu kabul etmiyorum. Ülkem o kadar yüksekte ki ona hiçbir şey dokunamaz. Ancak filmin Zakinthos hayatını sunmadığı doğrudur, daha kötüsü çirkin bir hayat sunuyor.

Fena Yol'un sinemasal olarak çok kötü tekniğe sahip bir film olduğunu söylemek istemiyorum. Şimdiye kadar ki Yunan filmlerinden teknik olarak en iyisi. Seslendirme eşsiz, oyuncular zekice oynuyor... Tüm bunlar tabii tebriki hak ediyor. Ancak diğerlerinden, kötülükten ve çirkinlikten duyduğum hayal kırıklığı az değil...”

Yunanistan'da *Fena Yol*'un tüm tanıtımlarında filmin “milli bir iş” olduğuna vurgu yapılırken, senaryonun Ksenopoulos'un hikâyesine dayandığını da belirtilmiştir. Görüldüğü üzere Ksenopoulos, senaryonun hikâyesinden uzaklaştığını, Muhsin Ertuğrul'un eserine sadık kalmadığını düşünmüştür. Yine ona göre, film Zakinthos adasında geçmesine rağmen birkaç görüntü dışında adadan ve oradaki yaşantıdan uzak bir iş ortaya konulmuştur. *Fena Yol*'daki müstehcen sahnelerin Zakinthos'u itibarsızlaştırdığının da konuşulduğu, Ksenopoulos'un bu fikre karşı çıkmasından anlaşılmaktadır.

Fena Yol, bu eleştirilere rağmen yıllarca gösterilmeye devam etmiştir. Yunanistan'daki yolculuğunun ardından 17 Ekim 1936'da Amerika'da, Amerika'daki Yunan diasporası için gösterime girmiştir. New York'ta Miami Theatre'da gösterilen filmin tanıtımları yine “ilk Yunanca sesli film” olması vurgusuyla yapılmıştır. Yunan basınından farklı olarak filmin bir kısmının İstanbul'da İpek Film Stüdyosunda çekildiğinden bahsedilmemiştir. Amerika'daki Yunanlar, Yunan şarkıları dinlemek ve Zakinthos adasının diyalektiğini duymak için filme çağırılmıştır.⁹⁹

Cici Berber- Στα Κόματα Του Βοσπόρου (Sta Kimata Tou Bosporou) (1933) - Türkiye'de ve Yunanistan'daki Yankıları

1932 yılında İpek Film Stüdyosunun açılması ve sesli film yapma imkânının oluşması ile birlikte Mümtaz Osman (Nazım Hikmet)'in senaryosunu yazdığı, Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde arka arkaya filmler çevrilmiştir. Bu filmler özellikle müzikli komediler olmuştur.¹⁰⁰ 1933 yılında

⁹⁹ *Ethnikos Kiriks*, 15 Ekim 1936, s. 6.

¹⁰⁰ Alim Şerif Onaran, *age.*, s. 169.

Naşit Dolandırıcı, Söz Bir Allah Bir, Fena Yol filmlerinin ardından *Cici Berber* filmi çekilmiştir. Bu film bir Türk-Yunan iş birliğine dayanmasa da Yunanistan'da ortak yapımlar olarak tanıtılmıştır. Bunun nedeni kuvvetle muhtemel kadın başrol oyuncusunun Yunan Zozo Dalmas olması ve bir de Rumca versiyonunun bulunmasıdır.

İstanbul doğumlu olan Zozo Dalmas, 1920'ler ve 30'larda Yunanistan'ın en ünlü opera sanatçısı, dansçı ve aktrislerinden bir olmuştur. Yunanistan ve yurtdışında tiyatro çalışmalarının ardından Türkiye'de uzun zaman sahne almış ve sinema filmlerinde oynamıştır.¹⁰¹ Filmin diğer başrolü, 1931 yılında *Çanakale Geçilmez* filmiyle sinemaya adım atan Ferdi Tayfur'dur. Ferdi Tayfur, İpek Film Stüdyosunda Nazım Hikmet'in yanında dublaj yapmaya başlamış ve sinemadaki asıl ününü dublaj alanında yapmıştır.¹⁰² 1930'lar boyunca Muhsin Ertuğrul yönetimindeki filmlerde rol almakla birlikte, ilk başrolü *Cici Berber* filmi olmuştur. Filmde berber rolünü oynayan İ. Galip Arcan, 1910'da tiyatroya başlamış, daha sonra Darülbeyaz'a geçmiştir. Sinemaya 1916'da çekilen *Himmat Ağa'nın İzdivacı* ile adım atmış ve erken dönem Türk sinemasında çekilen birçok filmde rol almıştır. Türk tiyatrosunun önemli iki ismi Muammer Karaca ve Şevkiye May de sinemadaki ilk rollerini bu filmde sergilemişlerdir. Şevkiye May, Raşit Rıza Topluluğunda Rumca oyunlar oynamış ve altı ay kadar Atina'da turnede bulunmuştur.¹⁰³ Bu yönüyle tıpkı Bedia Muvahhit gibi Yunanistan'da aşına olunan bir isimdir.

Film Türk-Yunan aşkını konu almıştır. Gazeteci Selim berberlerle ilgili bir tefrika kaleme almak istemektedir. Gazetecilere düşman olan Berber Yanni'nin dükkânına çırak olarak girer ve burada çalışan Yanni'nin kızı Eleni'ye âşık olur. Gazeteci olduğunu saklayan Selim, sırrının ortaya çıkma tehlikesine rağmen Eleni'yle yakınlaşır. Gizlenen iki sevgiliye Eleni'ye âşık olan çırak Ruşen yardımcı olur. Hikâye, Berber Yanni, gazeteci Selim, Eleni ve Eleni'ye âşık Ruşen etrafında dönen komik olayları anlatmıştır. Filmde dikkat çekici nokta, Berber Yanni'nin kızını din ve millet farklılığından dolayı değil, gazeteci olduğu için Selim'le evlendirmek istememesidir. Bu farklılık filmde büyük bir engel olarak görülmemiştir. Aynı zamanda film, sıra dışı bir şekilde bir Türk ve Rum'un evliliğiyle sonuçlanmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Yorgo Bozis- Sula Bozis, *age.*, s. 163.

¹⁰² Agah Özgüç, *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*, Agora Kitaplığı, İstanbul: 2003, s. 202.

¹⁰³ "Şevkiye May 41. Sanat Yılına Kutluyor", *Milliyet*, 14 Şubat 1971, s. 6.

¹⁰⁴ Dilara Balcı, *Yeşilçam'da Öteki Olmak-Başlangıcından 1980'lere Türkiye Sinemasında Gayrimüslim Temsilleri*, Kolektif Kitap, İstanbul, 2013, s. 90.

Cici Berber'in müziklerini Mesut Cemil Bey yapmış, şarkı sözlerini ise filmin senaryosunu kaleme alan Mümtaz Osman hazırlamıştır. Film özellikle müzikal olarak Türkiye'de çok ilgi görmüş; Türkçe sözlü şarkıların yanı sıra filmde Zozo Dalmas'ın söylediği Rumca şarkılar İstanbul'da oldukça popüler olmuştur.¹⁰⁵

Film, 29 Kasım 1933'te İpek ve Elhamra sinemalarında gösterime girmiştir. Aynı gün filmin Rumca versiyonu ise Melek sinemasında gösterilmiştir. Böylelikle *Cici Berber*, Türkiye'de üç sinemada birden gösterilen ilk film olmuştur.¹⁰⁶ Filmin Rumca çekilmesinin nedeni İstanbul Rumlarının anadillerindeki gösterimlere yönelmelerinden kaynaklanmıştır. 1930'larda Türkiye'ye gelen Yunan tiyatro grupları, özel programlarla karşılanmış ve İstanbul Rumlarının yoğun ilgisini çekmiştir. Bilet ücretleri diğer tiyatro oyunlarına göre daha pahalı olmasına rağmen yok satmıştır. Bu nedenle Yunan tiyatro kumpanyaları bazen Yunanistan'daki sezonları gözden çıkararak uzun süre İstanbul'da kalmışlardır.¹⁰⁷ Gösterilen bu ilgi Muhsin Ertuğrul ve İpek Film'in dikkatinden kaçmamıştır. Esasında *Cici Berber*, Anadolu'da ve İstanbul'da yaşayan Türklerden ziyade İstanbul Rumları hedef alınarak çekilmiştir. Filmin Rumca kopyasının gösteriminde Zozo Dalmas bizzat sahneye çıkarak filmin şarkılarını seslendirmiştir.¹⁰⁸

Cici Berber'in Türkçe kopyasını izleyenler, bahsi geçen önceki iki filmde olduğu gibi en çok Darülbedayi sanatçılarının oyunculuğunu beğenmişlerdir. Özellikle İsmail Galip, kıvrımlı saçları, yukarı doğru kıvrılmış bıyıkları, kulağının arkasına sıkıştırdığı tarağıyla "Berber Yanni" karakterini başarılı bir şekilde yansıtmıştır.¹⁰⁹ Filmde gazeteci rollerini oynayan oyuncular da başarılı bulunmakla birlikte "budala gazeteci" rolünün abartıldığı, gerçekten uzak olduğu yazılmıştır.¹¹⁰ Bazı gazetelerde filmle ilgili yöneltilen eleştirilerden filmin beklenen etkiyi yapmadığı anlaşılmaktadır. Oyunculuklar dışında senaryonun mantıksız, gerçeklerden uzak olduğu eleştirisi yapıldığı göze çarpmaktadır.¹¹¹ Ancak takdir edilen ortak nokta, ülkede tek yapım şirketi ve

¹⁰⁵ Alim Şerif Onaran, *age.*, s. 170.

¹⁰⁶ "Cici Berber", *Milliyet*, 1 Kânunuevvel 1933, s. 4.

¹⁰⁷ Orhan Türker, "Cumhuriyet Döneminde İstanbul'a Gelen Yunan Tiyatroları", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1999, Cilt 31, Sayı 184, s. 212.

¹⁰⁸ *Akşam*, 1 Kânunuevvel 1933, s. 4.

¹⁰⁹ Hikmet Feridun, "Cici Berber", *Akşam*, 1 Kânunuevvel 1933, s. 3.

¹¹⁰ Aynı yer.

¹¹¹ *Cumhuriyet*, 1 Kânunuevvel 1933, s. 5.

tek yönetmen varken kısa sürede iki film yapılması ve halka sunulması olmuştur.¹¹²

Cici Berber, Yunanistan'ın başkenti Atina'da 1 Ocak 1934 tarihinde *Boğazın Dalgalarında-Berbercik* adıyla gösterime girmiştir. 1934, 1935 ve 1936 yılları boyunca Selanik, Irakleio, Serez, Midilli ve Hanya gibi değişik bölgelerde, kimi zaman farklı isimlerle gösterilmiştir. Örneğin Kavala'da *Boğazın Masmavi Sularında* (Στα Γαλανά νερά του Βοσπόρου) adıyla verilmiştir:¹¹³

“Hoş bir sürpriz! İlk Türk-Yunan filmi”

Boğazın Dalgalarında (Berbercik)

İstanbul'un büyüleyici boğazına, Dolmabahçe'ye, Rumelihisarı'na, Beykoz'a vs. hoş bir gezinti.

Yıldızlar:

Yunan operetinin güzide yıldızı Zozo Dalmas

Türk Milli Tiyatrosunun önde gelen başarılı sanatçıları Şevkiye Hanım, Tayfur Galip Bey, Muammer Ferdi...”

Atina basınında yer alan filme ait ilanlarda *Cici Berber*'in ilk Türk-Yunan filmi olduğu belirtilmiştir. Tamamen İstanbul'da çekilmiş olan filmde gösterilen yerler duyurulmuş; Atina halkı Boğaz'ı, Dolmabahçe'yi, Rumelihisarı'nı, Beykoz'u görmek için filme davet edilmiştir. Ancak doğal olarak tüm tanıtımlarda ortak vurgu yapılan, filmin Yunan yıldızı Zozo Dalmas olmuştur.¹¹⁴ Dalmas'ın fotoğrafı ilanlarda tek başına yer almış, Türk oyuncuların fotoğrafları daha küçük ve aşağıda verilmiştir. İlanlardaki bir diğer ortak nokta, Şevkiye May'ın isminin mutlaka yazılmasıdır. Daha önce belirtildiği Rumca bilen Şevkiye May, Atina'da 6 ay sahneye çıkmış ve tanınan bir isim olmuştur.

Görüldüğü üzere, *Cici Berber* Türk-Yunan ortak yapımı olmamasına rağmen, Atina ve Selanik basını -muhtemelen Rumca kopyasına dayanarak- filmi ortak yapım olarak tanıtmıştır. Basında filmin ait olduğu ülke veya ortak yapım olup olmadığı konusundaki tutarsızlık, ileriki yıllarda da devam etmiştir. Film, Kavala'da iki yıl sonra yani 1935'te gösterime girmiş, gazete ilanlarında “yılın ilk Türk filmi” olarak nitelendirilmiştir. Ortak yapım denmemekle birlikte Yunan tiyatrosunun artisti olan Zozo Dalmas'ın iş

¹¹² “Birkaç hafta ara ile iki yerli film seyretmek! Hem de yalnız bir tek stüdyosu ve bir tek rejisörü olan bir memlekette...! Her balde mühim bir mesele”; bk. Hikmet Feridun, “Cici Berber”, *Akşam*, 1 Kânunuevvel 1933, s. 3.

¹¹³ *Akropolis*, 1 Ocak 1934, s. 2.

¹¹⁴ *To Fos*, 12 Şubat 1934, s. 2.

birliğiyle olduğu yazılmıştır.¹¹⁵ 1936 yılı başında film Midilli adasında gösterime girmiştir. Film burada da İstanbul'da çevrilmiş ilk Türk-Yunan ortak yapımı olarak tanıtılmıştır. Filmde Türkçe ve Yunanca şarkılar duyulabileceği ve “san pio krası”, “to yelekaki” gibi bilindik şarkıların yer aldığı yazılmıştır. Yine Türk basınında yer almayan detaylar verilmiş ve filmin müziklerini Giannis Kiparisis'in yaptığı, Çolak Çingene Orkestrası'nın eşlik ettiği belirtilmiştir.¹¹⁶

Cici Berber'in Yunanistan'da yıllarca gösterilmesinden halkın ilgisini kazandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte basın, filmin ilanını vermek dışında, filme ilgi göstermemiş üzerine yazılar kaleme alınmamıştır. Ancak bir kültür-sanat dergisi olan *Nea Estia*'da filme yönelik kısa ve oldukça sert bir eleştiri yazısı çıkmıştır. G. N. Makris, filmin senkronizasyonu dışında olumlu bir yanı olmadığını yazmıştır. Makris; senaryo, oyunculuk ve yönetmenliğin ortalamanın altında olduğu eleştirisini yapmış hatta film için “canavar” tabirini kullanmıştır. Birkaç cümlelik bu eleştirinin bile film için bir lütuf olduğu değerlendirmesini yaparak yazısını sonlandırmıştır.¹¹⁷

Yunanistan'da bazı çevreler tarafından ortak yapım olarak nitelendirilen *Cici Berber*, iki ülke için bu türden çekilen son film olmuştur. Türkiye'de kısa zaman aralığında üst üste sesli filmlerin çekildiği bu dönemde, Yunan sineması bir çöküş dönemine girmiştir. Yerli film endüstrisi, sesli film yapılamadığı için, Hollywood'dan gelen filmlerle rekabet edememiştir. Aynı zamanda ülkede siyasi gelişmeler, sinemadaki çöküşü hızlandırmıştır. 1932'de Venizelos'un iktidardan düşmesi, birkaç başarısız askeri hükümetin kurulmasının ardından 1936'da General Ioannis Metaxas'ın diktatörlüğünü ilan eden sinema endüstrisine vurulan son darbe olmuştur. Metaxas, katı medya sansürüyle birlikte, halka açık tüm gösterilere dolayısıyla da sinemaya yüzde 70 vergi getirmiştir. Tüm bu gelişmeler Yunan sinemasının göçüne neden olmuştur. 1934'te Yunanistan'da son film yapılmış, sonrasında Mısır ve İskenderiye'de Yunan oyuncular, yabancı yönetmen ve ekiplerle, birkaç Yunanca sesli film çekilmiştir.¹¹⁸ II. Dünya Savaşı ve ardından Yunan İç savaşı yıllarında sessiz kalan Yunan sineması, 1947 yılından sonra Amerikan yardımlarıyla canlanan ekonomiye paralel olarak hareketlenmiştir. Film stüdyoları inşa edilmiş ve film üretimi tekrar başlamıştır.¹¹⁹

¹¹⁵ *Tabidromos*, 21 Kasım 1935, s. 3

¹¹⁶“O Kinimatografos (Sinema)”, *Dimokratis*, 16 Ocak 1936, s. 3.

¹¹⁷ G. N. Makris, “O Kinimatografos (Sinema)”, *Nea Estia*, 15 Ocak 1934, s. 91.

¹¹⁸ Karalidis, *age.*, s. 31.

¹¹⁹ Ephraim Katz, *The Film Encyclopedia*, Harper Resource, New York, 2001, s. 554.

Türk sinemasında ise İpek Film ve Muhsin Ertuğrul tarafından 1939'a kadar sekiz film çekilmiş ve 1939'da sinemadaki bu tekel kırılmıştır. Genç sinemacılar ve yeni film şirketleri ortaya çıkması, sinema sektörüne yeni bir soluk getirmiştir. Yine de II. Dünya Savaşı yıllarındaki ekonomik bunalım, film üretiminin önünde büyük bir engel olmuştur. Türk sineması asıl atığını ancak 1950'lerde yapabirmiştir. Teknolojik imkânların ve köyden kente göçlerle birlikte seyirci sayısının artması yerli film yapımını desteklemiştir.¹²⁰ Diğer yandan, Soğuk Savaş dönemi şartları Türkiye ve Yunanistan'ı yakınlaştırmış; özellikle 1952 yılında NATO'ya birlikte kabul edilmeleriyle birlikte, 1950'lilerin ilk yarısında, iki ülke iyi ilişkilerin zirve dönemini yaşamıştır. Sinemada yeni Türk-Yunan iş birlikleri yaklaşık yirmi yıl sonra, bu dönemde tekrar gündeme gelmiştir.

Ağustos 1952'de Türk ve Yunan sinemacılar, Yunan Devlet Bakanı Athanasios Novas'ı ziyaret etmiş ve ortak film yapma kararlarını bildirmişlerdir.¹²¹ Geniş çaplı bir iş birliği öngörülse de 1950'lerin ilk yarısında daha çok oyunculuk alanında gelişme yaşanmıştır. Türk oyuncular Yunan filmlerinde, Yunan oyuncular ise Türk filmlerinde rol almıştır. Ancak 1955 yılından itibaren Kıbrıs Sorununun gündeme gelmesiyle birlikte gerginleşen ilişkiler, sinemadaki iş birliğinin tekrar rafa kalkmasına neden olacaktır.¹²²

Sonuç

Türk ve Yunan sinema tarihinin erken dönemleri iç içe, çoğu zaman birbirinden ayıramaz bir görünüm arz etmektedir. Yunan sinemasının ilk örneklerini verdikleri kabul edilen Dimitri Meravidis ve Manaki Kardeşlerin, Osmanlı tebaası olması ve sinema çalışmalarını Osmanlı topraklarında yapmaları bu durumu göstermektedir. 1910'lar ve 20'lerde iki ülkede emekleme dönemini yaşayan sinema, 1930'lara gelindiğinde yakınlaşmanın, iyi ilişkilerin yansıdığı bir alan olmuştur.

1930 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile başlayan yeni dönem, Türk-Yunan ilişkilerinde sadece siyaseten değil, birçok alanda yakınlaşmayı getirmiştir. Spor ve tiyatro ile birlikte sinemada da ilk yakınlaşma 1931 yılında gerçekleşmiştir. Maddi ve teknolojik imkânsızlıklar yaşayan iki ülke sinemacıları, siyasetten aldıkları cesaretle ortak yapımlara yönelmiş ve bunun ilk örneği Türkiye'nin ilk yerli sesli filmi *İstanbul Sokaklarında* olmuştur. Türk ve Yunan

¹²⁰ Ertan Tunç, *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı (1896-2005)*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 75.

¹²¹ "Türk-Yunan Filmcileri İş birliği", *Milliyet*, 11 Ağustos 1952, s. 3.

¹²² Ağâh Özgüç, "Sinemamızda Türk-Yunan İlişkileri", *Kamera Arkası İnternet Sitesi* <http://www.kameraarkasi.org/makaleler/makaleler/turkyunaniliskileri.html> (16 Nisan 2023).

oyuncuların rol aldığı ilk Türk-Yunan ortak yapımı film, Muhsin Ertuğrul tarafından yönetilmiş ve iki ülkede de seyircinin ilgisini çekmiştir.

Bu çalışmada ortak yapımların iki ülkede nasıl değerlendirildiğine dair veriler de yorumlanmış ve bu değerlendirmelerin farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *İstanbul Sokaklarında* bir ortak yapım olmasına rağmen, Türkçe olması nedeniyle Yunanistan'da Türk filmi olarak tanıtılmıştır. Türkiye'de ise ortak yapım olmasından ziyade yerli bir girişim olarak görülmüş ve eleştirilecek yanlarının olmasına rağmen milli girişimlerin desteklenmesi açısından seyirciye tavsiye edilmiştir.

Yunan sinemasındaki ilginç ilklerden biri olan *Fena Yol* filmi, Muhsin Ertuğrul tarafından çekilmesine ve ortak yapım olmasına rağmen, Yunanistan'da ilk milli sesli film olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla filmin değerlendirilmesinde dil etkeni ön plana çıkmıştır. Yunan yapımı olmamasına rağmen, filmin Yunanca olması "milli" görülmesinde etkili olmuştur. Türk tarafı için, tamamen Yunanca olan bu film, Türkiye'nin Balkanların sinema merkezine dönüştüğü şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla iki ülkede de *Fena Yol*, gurur verici bir iş olmuştur.

Bahsedilen son film olan *Cici Berber*, başrollerinden birini Yunan aktristin oynadığı bir Türk filmidir. Ancak film, İstanbul Rumlarını çekmek için Rumca olarak da seslendirilmiştir. Bu nedenle Yunanistan'da Türk filmi olarak değil, Türk-Yunan ortak yapımı olarak tanıtılmıştır. *İstanbul Sokaklarında* ve *Fena Yol* Yunanistan'da ortak yapım olarak görülmediğinden, ilk Türk-Yunan filmi *Cici Berber* olarak sunulmuştur.

Bu farklı algılara ve tanıtlara rağmen, henüz emekleme döneminde olan Türk ve Yunan sineması, karşılıklı olarak diğer ülkede ilgi görmüş, rahatlayan siyasi ilişkilerin kültür-sanat alanındaki yansımaları olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı öncesi özellikle Yunanistan'daki askeri yönetimin sinemaya yönelik vergi politikaları, Yunan sinemasının çöküşüne neden olmuş; bundan dolayı sinemadaki Türk-Yunan ortaklığı girişimleri kısa sürmüştür. 1950'lerin başında siyasi ilişkilerin iyileşmesi ve iki ülkenin yeniden yakınlaşması, sinemada ortak yapım düzeyinde bir iş birliği doğurmasa da Türk ve Yunan oyuncular karşılıklı olarak iki ülke sinemasında boy göstermişlerdir. Ancak bu iş birliği de Kıbrıs sorununun gündeme gelmesiyle kısa süreli olacaktır. Neticede Türk-Yunan ilişkilerindeki iniş-çıkışlar, iki ülke sinemasında da belirleyici bir role sahip olmuş; başka bir deyişle Türk ve Yunan sineması siyasi ilişkilerin gölgesinde bir seyir izlemiştir.

Kaynaklar

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AKÇURA Gökhan (1995) *Aile Boyu Sinema*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- BALAN Canan (2022-2023) Uluslar, Metinler ve Maceralar Arasında: Birinci Dünya Savaşı ve İstanbul'un İşgali ile Kurgulanan Sinema Seyirciliği, *Kültür ve İletişim*, Yıl 5, Sayı 50 (Eylül-Mart), s. 447-474.
- BALCI Dilara (2013) *Yeşilçam'da Öteki Olmak-Başlangıcından 1980'lere Türkiye Sinemasında Gayrimüslim Temsilleri*, Kolektif Kitap, İstanbul.
- BOZİS Yorgo- BOZİS Sula (2013) *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÇELİKTEMELE-THOMEN Özde (2010) Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda (1908-1922), *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, Cilt 2, s.1-17.
- DELVERİDOU Eliza Anna (1999) 1901-1922 Kinimatografos (1901-1922 Sinema), *Istoria tis Elladas tou 20ou Aiona-1900-1922 Oi Aparbes (20. Yüzyıl Yunanistan Tarihi-Başlangıçlar)*, Haz. Hristos HATZIOSIF, Bibliorama Yayınları, Atina, s. 43-52.
- (2003) Kinimatografos (Sinema), *Istoria tis Elladas tou 20ou Aiona,-O Mesopolemos 1922-1940 (20. Yüzyıl Yunanistan Tarihi-İki Savaş Arası 1922-1940)*, Haz. Hristos HATZIOSIF, Bibliorama Yayınları, Atina, 217-227.
- (2012) I Ikogenia Gaziadis kai DAG Film Co (Gaziadis Ailesi ve DAG Film Yapım), *Eleftherios Venizelos kai Politistiki Politi (Eleftherios Venizelos ve Kültür Politikası)*, Haz. Maria THEODORU - Tasos SAKELLAROPOULOS - Argiro VATSAKİ, Mouseio BENAKI, Atina, s. 244-269.
- DEMİRÖZÜ Damla (2005) Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 35-36 (Mayıs-Kasım), s. 291-312.
- ERDAL İbrahim (2004) Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 33-34 (Mayıs-Kasım), s. 33-49.
- ERDOĞAN Nezih (2017) *Sinemanın İstanbul'da İlk Yılları-Modernlik ve Seyir Maceraları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (2019) Early Cinema-Going and the Emergence of Film Culture: The First Pathé Cinema Theatre Opens in Istanbul (1908), *Participations*, Cilt 16, Sayı 1 (Mayıs), s. 698-717.
- ERİM Nihat (1944) Milletlerarası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: I, s. 44-59.
- ERTUĞRUL Muhsin (2007) *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- EVREN Burçak (2003) *Türk Sinemasının Doğum Günü: Bir Savaş-Bir Anıt-Bir Film*, Antrakt Sinema Kitapları, İstanbul.
- FİLMER Cemil (1984) *Hatıralar-Türk Sinemasında 65 Yıl*, Emek Matbaacılık, İstanbul.
- GÖNLÜBOL Mehmet – SAR Cem (1997) *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- (1986) 1919-1939 Dönemi, *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt:1 (1919-1973)*, Ankara Üniversite Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KARALIS Vrasidas (2012) *A History of Greek Cinema*, The Continuum International Publishing Group, New York.
- KASAP ORTAKLAN Oya (2019) *Erken Sinemanın Aynasından Osmanlı-Alman İlişkileri (1895-1918)*, Libra Kitap, İstanbul.
- KILIÇOĞLU CİHANGİR Çiğdem (2015) Yunanistan'da Ulusal Bölünme ve Birinci Dünya Savaşı'na Giriş, *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Ed. Mustafa DAŞ - Türkmen TÖRELİ - İlker SEVER - Bülent KUÇAK - Mehmet Şerif ERKEK - Yakup ÖZTÜRK, İzmir, s.358-359.
- KOULOURI Christina (2021) İlk Kutlanışından (1838) 20. Yüzyıl Başlarına Dek 25 Mart Yunan Ulusal Yıldönümleri, *1821 Yunan Devrimi Yunan Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, Haz: Konstantina Andrianopoulou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 291-311.
- KUYUCAK ESEN Şükran (2010) *Türk Sinemasının Kilometre Taşları (Dönemler ve Yönetmenler)*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- LÜLECİ Yalçın (2019) Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) Nedir? Devlet Bu Daireyi Neden Kurmuş ve Sonrasında Neden Kapatmıştır?, *40 Soruda Türk Sineması*, Haz. Mesut Bostan, Ketebe Yayınları, İstanbul, s. 30-33.
- MINI Panayiota (2017) The Image of the Turk in Greek Fiction Cinema: An Overview, *Etudes Balkaniques*, Yıl LIII, Sayı 1, s. 55-66.
- MUTLU Mustafa (2022) Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporonun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 70, s. 339-354.
- ODABAŞI İ. Arda (2017) *Milli Sinema- Osmanlı'da Sinema Hayatı ve Yerli Üretime Geçiş*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ONARAN Âlim Şerif (2013) *Mubsin Ertuğrul Sineması*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- ÖZBİLGİN Füsun (1997) *Sana Tütiin ve Tespih Yolluyorum*, Broy Yayınevi, İstanbul.

- ÖZGÜÇ Ağâh (2003) *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- ÖZÖN Nijat (2013) *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul.
- SARAL Emre (2022) Avusturyalı Sinemacı Kont Alexander Kolowrat ve Çanakkale Cephesi'nde Çektiğı Propaganda Filmi "Die Letzten Tage Der Entente Auf Gallipoli (İtilafın Gelibolu'daki Son Günleri)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, s. 239-260.
- SARIKOYUNLU DEĞERLİ Esra (2006) Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15 (Ağustos), s. 239-262.
- SCOGNOMİLLO Giovanni (2008) *Cadde-i Kebir'de Sinema*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- SOYSAL İsmail (2000) Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ŞAHİN KURNAZ Feyza (2014) Cumhuriyetin Kuruluşuna Kadar Türkiye'de Yardım Cemiyetlerinin Sinema Faaliyetleri ve Kamuoyunda Sinema Algısı (1910-1923), *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 88, s. 1-36.
- TUNÇ Ertan (2012) *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı (1896-2005)*, Doruk Yayımcılık, İstanbul.
- ZOBU Vasfı Rıza (1977) *O Günden Bugüne*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Sürelİ Yayınlar

Akropolis

Akşam

Cumhuriyet

Darülbedayi

Dimokratis

Eleftheros Anthropos

Ellinikon Theatron

Epta Imeres

Eşperini

Ethnikos Kiriks

Ethnos

Hayat

I Elliniki

I Imera

Milliyet

Nea Estia

Patris

Proodos

Sfaira

Son Posta

Tabidromos

Vakit

Vatan

İnternet Kaynakları

- (2019) The Story of Aziza Amir: First Female Filmmaker and Actress in Egypt *Egyptian Streets*, <https://egyptianstreets.com/2019/09/22/the-story-of-aziza-amir-first-female-filmmaker-and-actress-in-egypt/> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)
- (2020) To Anathema tou Venizelou kai O Ag. Eleftherios Gkizi (Venizelos'un Lanetlenmesi ve Aziz Eleftherios Gkizi) *Ekklesia Online İnternet Sitesi*, <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/to-anathema-tou-venizelou-ke-o-ag-elftherios-gkyzi/> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2023)
- TAĞMAT Çağla D. (y.b.) Atatürk Dönemi Türkiye Yunanistan İlişkileri *Atatürk Ansiklopedisi* <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-turkiye-yunanistan-iliskileri-1923-1938/> (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2022)
- ÖZDEMİR Nuray (y.b.) Bedia Muvahhit *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/bedia-muvahhit-1897-1994/> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023)
- ÖZGÜÇ Ağâh (y.b.) Sinemamızda Türk-Yunan İlişkileri *Kamera Arkası İnternet Sitesi*, <http://www.kameraarkasi.org/makaleler/makaleler/turkyunaniliskileri.html> (Erişim tarihi: 16 Nisan 2023)

Ekler

φραντζήν φους Σακφους 9 DON BAS LE

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ

ΤΗΣ ΣΤΑΜΠΟΥΛ

ΕΙΝΕ

Η ΠΡΩΤΗ ΟΜΙΛΟΥΣΑ 100 % ΤΟΥΡΚΙΣΤΙ ΚΑΙ ΑΔΟΥΣΑ ΤΑΙΝΙΑ

'Εξήμελλος τών εὐρωπαικῶν - «Φωνοληψὶς TOBIS

Τὸ δράμα ἐνός ἀποκλήρου
τῆς τύχης τυφλοῦ ποῦ θὰ
συγκίνησῃ κάθε ἀνθρώπινη
καρδιά.

ΤΟ ΚΑΤΡΟ-Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
Η ΑΘΗΝΑ - Ο ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ
ΘΡΥΛΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ο ΒΩΣΠΟΡΟΣ - Ο ΓΑΛΑΤΑΣ
Ο ΚΕΡΑΤΕΙΟΣ - Η ΠΡΟΥΣΣΑ

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΟΛΟ
ΟΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΟΠΡΕΣΙΑ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ
= ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ =
ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΑΠΙΚΑ

Πάίζουν οἱ καλλίτεροι ἠθοποιοὶ τοῦ τουρκικοῦ 'Εθνικοῦ Θεά-
τρον. Συμπράττειν ὁ 'Αθηναῖος ἠθοποιὸς κ. ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΑΒΡΙΗ-
ΛΙΔΗΣ, ἡ Ἑλληνὶς ΛΙΑΝ ΓΚΡΙΤΣΗ καὶ ἡ ξακουσμένη ἀργεντινὴ
'Ορχήστρα ΜΠΙΖΑΡΟ ποῦ ἔχει ζετρελλάνει τὴν Εὐρώπη.

Ἄπο ΛΥΡΙΟΝ συγχρόνως

ΠΑΝΘΕΟΝ - ΙΝΤΕΛ

Ek 1- *İstanbul Sokaklarında* filminin *H Elliniki* gazetesinde yer alan tanıtımı. Filmde kör bir adam rolünü canlandıran Rahmi Bey'in fotoğrafıyla verilmiştir.

H Elliniki, 7 Şubat 1932.

ΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΗΝ ΓΝΩΡΙΣΑΤΕ
τὴ λαγγυμένη Ἀνατολή με τὰ παθητικὰ τραγούδια τῆς καὶ τὴ μουσικο-
παθὴ ζωὴ τῆς, θὰ κάματε ἕνα νοσταλγικὸ περίπατο με τὸ **ΖΗΤΙΑΝΟ**
ΤΗΣ ΣΤΑΜΠΟΥΛΑ.

Ἄλλὰ καὶ σεις
ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΗΝ ΓΝΩΡΙΣΑΤΕ
ὁ **ΖΗΤΙΑΝΟΣ ΤΗΣ ΣΤΑΜΠΟΥΛΑ** θὰ σᾶς κάμῃ νὰ τὴν νοιώσετε
καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσετε.

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ ΤΗΣ ΣΤΑΜΠΟΥΛΑ

ΕΙΝΑΙ Η ΠΡΩΤΗ
ΟΜΙΛΟΥΣΑ 100 %
ΤΟΥΡΚΙΣΤΙ
& ΑΔΟΥΣΑ ΤΑΙΝΙΑ

ποὺ παρουσιάζεται με ἀ-
παιτήσεις ἐνὸς ἐξαιρετικοῦ
φίλμ, καὶ ὅλα ἐφαμελλοὺς
τῶν εὐρωπαϊκῶν.

ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΦΙΛΜ,
διὰ τὸ ὅποιον δικαίως καυ-
χῆται ὁ τουρκικὸς κινηματο-
γράφος.

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ τῆς
ΣΤΑΜΠΟΥΛΑ διαρμυ-
νέεται ἀπὸ τοὺς ἀριστοὺς
τοῦ τουρκικοῦ Ἔθνικοῦ
θεάτρου :

ΑΖΙΖΕ ΑΜΙΡ ΧΑ
ΝΟΡΜ, ΣΕΜΙΧΑ ΧΑ
ΝΟΡΜ, ΜΙΕΝΤΙΑ
ΧΑΝΟΡΜ (τὴν γνωστὴν
καὶ ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τὸν
"Οὐόλλου"), **ΓΚΑΛΠ**
ΒΕΗΝ, ΚΑΧΗΜ ΒΕ-
ΗΝ, ΤΑΛΑΑΤ ΒΕΗΝ
καὶ **ΡΑΧΜΙ ΒΕΗΝ.**

Συμπράττουσιν ὁ Ἕλλην ἠθοποιὸς κ. **ΠΕΡ** **ΚΑΝΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙ-**
ΔΗΣ, ὁ Ἕλληνας **ΛΙΑΝ ΓΚΡΙΤΣΗ** καὶ ἡ περίφημος **ΑΡΓΕΝΤΙ-**
ΝΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΜΠΙΖΑΡΟ, ποὺ ζετρελλάνε τὴν Ἐδρῶσιν.
Ἐργασίθησιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, Κάϊρον, Πειραιᾶ, Ἀθήνας, Κω-
σταναπόλιν καὶ Ἡρούσσαν.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ, ΑΡΑΒΙΚΑ & ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Ἄπὸ **ΣΗΜΕΡΟΝ** συγχρόνως

ΙΝΤΕΑΛ-ΠΑΝΘΕΟΝ

Ek 2- *Akropolis* gazetesi filmi tanıtırken, Atina'da geçen bir sahneyi kullanmıştır

Akropolis, 8 Şubat 1932.

Bu akşam MELEK sinemasında
İstanbulda İpekfilm stüdyolarında yapılan ilk Rumca
Sözlü - Şarkılı film:
FENA YOL
Rejissörü: **ERTUĞRUL MUHSİN**
Müessesileri:
Mmes KIVELİ - KOTOPULİ - Mrs GEORGES PAPPAS
Filmin harici manzaraları, Atina civarında Zanti adasında
çevrilmiştir. Rumca şarkılar için Yunanistanın en meşhur mu-
ganniyesi Mlle SOTİRİ YETRUT bilhassa davet edilmiştir.
Memleketimizde filmcilik sanayiinin inkişafına en büyük delil
olan bu filmi herkes görmelidir.

Filmin artistlerinden
M. GEORGES PAPPAS

Ek 3- Fena Yol filminin Georgios Pappas'ın fotoğrafıyla tanıtımı.

Akşam, 15 Mart 1933

Ek 4- Fena Yol filminden Georgios Pappas'ın olduğu bir sahne.

Akşam, 17 Mart 1933

ΚΥΒΕΛΗ xxi ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ
Πρωταγωνιστούς εις τὸ ἔργον τοῦ Ἀμερικανοῦ Κου ΓΡΗΓ. ΣΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΑΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

μετὰ τῶν κορυφαίων ἡθοισιῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν περίφημον βίαν τῶν

ΕἶΝΑΙ Η ΜΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ, ΗΤΙΣ ΟΜΙΛΕΙ ΛΙΑΛΟΚΩΣ
ΕΠΙ ΜΙΑΝ ΚΑΙ ΗΜΙΣΕΙΑΝ ΩΡΑΝ, ΜΕ ΥΠΕΡΟΧΟΝ ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑΝ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΙΝ

Αἱ Παραστάσεις Ἀρχίζουσι ἀπὸ τοῦ Προσεχῶς
ΣΑΒΒΑΤΟΥ 17 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
μέχρι τοῦ μεθεπόμενου Σαββάτου, 24ης Ὀκτωβρίου, συμπεριλαμβανομένου, ἤτοι ἐπὶ 8 ἡμέρας ἑβδομαδῶς καὶ εἰς συνεχεῖς παρουσιάσεις ἀπὸ τῶν 1 μ. μ. μέχρι τῆς 12 τῆ μεσάνυχτα καθημερινῶς—εἰς τὸ

MIAMI THEATRE
6th Avenue—Μετὰ 46 καὶ 47 Ἀρμόν, ἐναντὶ τοῦ Radio City
—New York, N. Y.

ΕΠΙΤΑΝΗΣΙΟΙ ΚΑΙ ΔΟΠΙΟΙ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ
Τὸ ἔργον αὐτὸ ἐξελίσσεται μέσα σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ὀμορφότερα νησιά τῆς Πατρίδος μας, στὴ ΖΑΚΥΝΘΟ. Ἐλάτε ὅλοι δια νὰ ἴδῃτε καὶ νὰ θαυμάσητε τὰ ὄμορφα ἀπορροαίματα τῆς.

Ἐλάτε ν' ἀκούσετε τῆς γλυκερῆς καντάδας καὶ τὴν Ζακυνθινὴν διάλεκτον.

Ἐλάτε νὰ θαυμάσητε τὸ παιζιμὸ τῆς δραματικῆς μας ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ καὶ τῆς περιουσίμου ΚΥΒΕΛΗΣ μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΤΕ ΟΛΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΝ ΦΟΡΕΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

ΤΙΜΗ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΥ 55¢ Συμπεριλαμβανομένη
ΠΑΙΔΙΑ 25¢ νου καὶ τοῦ Φόρου

Ἡ θαλασσιανὴ ἀεικὴς Κα Τσιρβου, ἡ ὁποία πρωταγωνιστεῖ εἰς τῆς διαφόρους καντάδας τῆς ταινίας.

EXTRA! NEA APO THN ELLADA! TALKING!

Ἐπισκεφθεὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σκόπου μετὰ τὸν Ἀγέροντα εἰς Νέοκαστρον. — Κεθρία τοῦ Τσαλδάρη καὶ ΔΡΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑΙ ΚΑΙΜΕΔΑΙΑΙ. — Διάρκειαν παρουσιάσεως 22 ὄρας.

GREEK-AMERICAN MOTION PICTURES ASSOCIATION, ATHENS-NEW YORK

Ek 5- *Fena Yol* filminin Amerika'daki tanıtımı

Ethnikos Kiriks, 15 Ekim 1936

Ek 6- Zozo Dalmas ve Ferdi Tayfur, *Cici Berber* filminin çekimlerinde İpek Film Stüdyosunda.

Foto Süreyya, Nisan 1933, s. 23.

Ek 7a- *Cici Berber* filminin Atina sinemaları için verilen ilanı.

Sfaira, 9 Ocak 1934

Ek 7b - Midilli basınında yer alan resimli ilan.

Dimokratis, 16 Ocak 1936.